

Aan
RvB

Kennismemo 10/08

Datum
30 september 2010

Van
Kenniscentrum UWV

Peter Hilbers
T (020) 687 3173
peter.hilbers@uwv.nl

Gerda Jehoel-Giisbers

Onderwerp

Kennismemo 10/08, Regionale verschillen bij het beroep op de Wajong

Samenvatting van de belangrijkste bevindingen

In de SCP-publicatie 'Beperkt aan het werk' (mei 2010) werd geconstateerd dat provincies sterk verschillen wat betreft het aandeel inwoners met een Wajong-uitkering. De drie noordelijke provincies, Overijssel en Limburg hebben een relatief hoge Wajong-concentratie. West-Nederland heeft een relatief lage Wajong-concentratie. Provincies met een hoge concentratie kennen meestal ook een hoog instroomrisico en andersom. Provincies die hiervan afwijken zijn Friesland en Limburg, die een hoge Wajong-concentratie hebben, maar een gemiddeld instroomrisico, en Flevoland dat een lage concentratie heeft, maar een relatief hoog instroomrisico.

Wajong-concentratie respectievelijk Wajong-instroomrisico zijn als volgt gedefinieerd:

- *De Wajong-concentratie: aantal lopende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners van 18-64 jaar.*
- *Het Wajong-instroomrisico: aantal nieuwe Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners van 18-64 jaar.*

Kenniscentrum UWV onderzocht na het verschijnen van het SCP-rapport wat ten grondslag ligt aan de regionale verschillen. De analyses betreffen de periode 1999-2009 (dus exclusief uitkeringen in het kader van de nieuwe Wet Wajong in 2010).

Allereerst bleek dat de huidige regionale verschillen in Wajong-concentratie al lang bestaan. Zij lijken (deels) een resultante te zijn van (langdurig) bestaande verschillen tussen de provincies in sociaal-economische ontwikkeling. Een langdurig geringe economische groei en hoge werkloosheid dragen bij aan de groei van de Wajong-concentratie en instroomrisico. Verschillende mechanismen liggen hieraan ten grondslag:

- *Numeriek effect: Inwoners van sociaal-economisch zwakke provincies verhuizen naar provincies met meer en betere werkgelegenheid. Dit leidt tot een bevolkingskrimp (vestigingstekort) in zwakke regio's en bevolkingsgroei (vestigingsoverschot) in sterke regio's. Voor het berekenen van de Wajong-concentratie wordt het aantal Wajongers gedeeld door het aantal inwoners (van 18-64 jaar). Omdat dit laatste aantal bij bevolkingskrimp afneemt, wordt de Wajong-concentratie groter. En andersom, omdat het aantal inwoners bij bevolkingsgroei stijgt, neemt de Wajong-concentratie af.*
- *Selectie- en samenstellingseffect: De meest kansrijken (jonge en goed opgeleide) inwoners vertrekken uit provincies met hoge werkloosheid en de minst kansrijke (oudere, minder goed opgeleide, arbeidsongeschikte en uitkeringsontvangende) inwoners blijven. Bij aanhoudend sociaal-economische zwakte ontstaat op den duur een bevolking met een relatief lage sociaal economische status (ses). Dit betekent niet alleen een bevolking met een laag opleidings-, beroeps- en inkomensniveau, maar ook met meer kans op werkloosheid, meer gezondheidsproblemen, meer risico's bij geboorten, een grotere deelname aan speciaal- en praktijkonderwijs. Dit zijn alle factoren die samenhangen met een groter beroep op de Wajong.*
- *Gedragseffect: In provincies met langdurig hoge werkloosheid is het voor mensen met beperkingen moeilijker om aan een reguliere baan te komen. Zij zullen vaker een beroep (proberen te) doen op de Wajong.*

Regionale verschillen in Wajong-concentratie worden dus niet veroorzaakt door recente ontwikkelingen in regelgeving en uitvoering, maar kunnen daardoor wel versterkt of veranderd zijn. Regionale verschillen in Wajong-instroomrisico bestaan ook al lang, maar zijn minder stabiel over de jaren. Het zijn niet elk jaar dezelfde provincies die een relatief hoog (c.q. laag) instroomrisico hebben.

*In de gehanteerde analyses is gekeken naar verbanden tussen de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico enerzijds en een set van factoren anderzijds. Zowel 'objectieve' regionale kenmerken als regionale 'uitvoeringskenmerken' bij gemeenten en UWV zijn in de analyses betrokken. Het is echter niet uit te sluiten dat er factoren aan de regionale verschillen ten grondslag liggen die niet door ons onderzocht zijn. We laten in dit kennismemo zien welke regionale kenmerken in sterkere of in minder sterke mate **samenhangen** met de regionale verschillen in het beroep op de Wajong. Uitgebreider onderzoek is nodig om vast te stellen of de factoren die samenhangen ook een **oorzaak** zijn van de regionale verschillen.*

De regionale verschillen in het beroep op de Wajong blijken samen te hangen met een groot aantal kenmerken van de provincie. Provincies hebben een hogere Wajong-concentratie en een hoger Wajong-instroomrisico naarmate de werkloosheid in de provincie hoger en het opleidings- en inkomensniveau lager is, er meer banen voor laagopgeleiden zijn, er minder allochtonen in de provincie wonen, er meer WSW-banen en minder reguliere banen zijn, mensen een lagere levensverwachting hebben, er meer problematische bevallingen zijn en de perinatale sterfte hoger is, meer mensen ongezonder leven (meer roken), er meer leerlingen op het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) of praktijkonderwijs (PRO) zitten, er meer zeer zwakke basisscholen zijn en er relatief veel doorstromers vanuit de bijstand naar de Wajong zijn.

Voor de meeste kenmerken is de samenhang met de regionale verschillen in de Wajong-concentratie sterker dan die met het Wajong-instroomrisico. Voor twee kenmerken geldt dit niet: het aandeel leerlingen op VSO/PRO en het percentage doorstromers vanuit de bijstand hangen sterker samen met het Wajong-instroomrisico dan met de Wajong-concentratie. Dit komt omdat het instroomrisico gevoeliger is voor recente ontwikkelingen dan de concentratie (het aantal leerlingen in het VSO/PRO is in de afgelopen tien jaar sterk gegroeid en de toename van doorstromers uit de bijstand is sinds 2004 sterk toegenomen).

*Tussen gemeenten zien we verschillen in de omvang van de doorstroom vanuit de bijstand naar de Wajong. Daardoor zijn er ook verschillen tussen provincies. Ook deze regionale verschillen bestaan al lange tijd, maar zijn na 2004 wel veel groter geworden. Dit komt omdat er zeer grote verschillen tussen provincies zijn in de mate waarin hun doorstroom vanuit de bijstand na 2004 toeneemt ten opzichte van de periode vóór de invoering van de WWB. De regionale groei in doorstroom hangt sterk samen met de regionale groei van de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico. In provincies met een sterk toegenomen groei van de doorstroom WWB-Wajong, is de groei van de Wajong-concentratie en -instroomrisico in de betreffende periode ook sterker geweest. De helft van de regionale verschillen in **groei** van de Wajong-concentratie en -instroom kan worden toegeschreven aan de verschillen in **groei** van doorstromers van bijstand naar Wajong.*

De mate waarin UWV aanvragen voor een Wajong-uitkering toekent dan wel afwijst (het toekenningspercentage), blijkt niet samen te hangen met de regionale verschillen in het Wajong-instroomrisico. In provincies met een hoge Wajongconcentratie wordt een Wajong-aanvraag zelfs iets minder vaak toegekend door UWV. UWV onderzoekt wel verder of de (regionale) uitvoering verbeterd kan worden door preciezer na te gaan of de regionale Wajong-instroom, na correctie voor objectieve factoren, ook door uitvoeringsfactoren wordt beïnvloed.

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Regionale verschillen in het beroep op de Wajong	6
2.1	Aantal lopende en nieuwe Wajong-uitkeringen per provincie	6
2.2	Regionale verschillen in Wajong-concentratie en Wajong-instroom	6
2.3	Groei van het beroep op de Wajong per provincie in de periode 1999-2009	9
3	Factoren die samenhangen met het beroep op de Wajong	11
3.1	Samenhang tussen sociaaldemografische kenmerken en het beroep op de Wajong	13
3.2	Samenhang tussen culturele factoren en het beroep op de Wajong	20
3.3	Samenhang tussen arbeidsmarktkenmerken en het beroep op de Wajong	22
3.4	Samenhang tussen institutionele factoren en het beroep op de Wajong	25
4	Verklaring voor regionale verschillen in beroep op Wajong	31
4.1	Enkele kanttekeningen	31
4.2	Verband tussen sociaaleconomische ontwikkeling en het beroep op de Wajong	31
4.3	Meting van de invloed van economische groei op de groei van de Wajong-concentratie	34
4.4	Conclusie	36
5	Samenvatting en conclusies	37
5.1	Regionale verschillen in het beroep op de Wajong	37
5.2	Kenmerken die samenhangen met regionale verschillen in het beroep op de Wajong	37
5.3	Van samenhangen naar (vermoedelijke) oorzaak	39
Bijlagen:		
	Bijlage B 1 Bevolkingsontwikkeling per provincie	40
	Bijlage B 2 Significantie en gewicht van kenmerken	43
	Bijlage B 3 Tabellen Wajong-uitkeringen per provincie	45
	Bijlage B 4 Gebruikte gegevens	47

1 Inleiding

Aanleiding

In de SCP-publicatie *Beperkt aan het werk* (Jehoel-Gijsbers (red.) 2010) werd geconstateerd dat er grote verschillen tussen provincies zijn wat betreft het beroep op de Wajong. In het kader van dat onderzoeksproject was het niet mogelijk om deze verschillen verder te analyseren. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het UWV gevraagd onderzoek te doen naar mogelijke verklaringen voor de regionale verschillen in het beroep op de Wajong.

Centrale onderzoeksvraag

De centrale vraag in dit kennismemo is:

Welke factoren liggen ten grondslag aan regionale verschillen in het beroep op de Wajong?

Het beroep op de Wajong kan op verschillende manieren worden gemeten, in absolute en in relatieve aantallen:

- Het absolute aantal lopende Wajong-uitkeringen;
- Het absolute aantal nieuwe (toegekende) Wajong-uitkeringen;
- De Wajong-concentratie, dit is het aantal lopende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar)¹;
- Het Wajong-instroomrisico, dit is het aantal toegekende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar).

Om provincies (of andere regio's) met elkaar te vergelijken maken we gebruik van de twee relatieve maten: de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico. Reden hiervoor is dat de provincies sterk verschillen in omvang van de bevolking. Een laag aantal uitkeringen in een kleine provincie wil nog niet zeggen dat die provincie gunstig scoort wat betreft het beroep op de Wajong. En omgekeerd hoeft een groot aantal uitkeringen in een grote provincie niet te betekenen dat deze provincie ongunstig scoort.

Er zijn veel factoren die een mogelijke verklaring vormen voor regionale verschillen in het beroep van de Wajong. Verondersteld kan worden dat regionale verschillen in sociaaldemografische kenmerken, in culturele factoren, in economische structuur en instituties een rol kunnen spelen. Gedacht kan worden aan:

- A. Sociaaldemografische kenmerken van de bevolking, zoals leeftijd, etniciteit, gezondheid, opleidingsniveau, aantal leerlingen in het (voortgezet) speciaal en praktijkonderwijs
- B. Culturele factoren, zoals leefstijl, arbeidsethos, opvattingen over het gebruik van sociale zekerheid/overheidsvoorzieningen;
- C. Economisch-structurele factoren, zoals economische groei, werkloosheid, aandeel WSW-banen, reguliere banen voor werknemers, beroep op sociale zekerheid;
- D. Institutionele factoren, zoals kwaliteit van het onderwijs, beschikbaarheid van voorzieningen (o.a. gezondheidszorg, onderwijs (speciaal onderwijs/praktijkonderwijs)), provinciaal/gemeentelijk beleid, UWV-beleid, regionale netwerken.

In deze notitie worden zoveel mogelijk van deze kenmerken onder de loep genomen. Voor een analyse van de culturele en institutionele factoren waren echter weinig geschikte gegevens beschikbaar.

Kanttekening bij dit kennismemo

De onderzoeksvraag is gericht op het vinden van verklaringen. Voor een goede beantwoording van een dergelijke vraag zijn causale analyses nodig die complex en tijdrovend zijn en hoge eisen stellen aan de hoeveelheid en aard van de data (o.a. tijdreeksen). Voor een goede verklaring zal het bovendien nodig zijn kwantitatief onderzoek te combineren met kwalitatief onderzoek. In het kader van dit kennismemo was zo'n aanpak echter niet mogelijk. Er dienden eenvoudiger, snellere analysemethoden te worden gebruikt waarbij gebruik gemaakt moest worden van reeds beschikbare data. In dit kennismemo wordt met behulp van beschrijvende analyses meer inzicht gegeven in de

¹ Het aantal Wajong-uitkeringen wordt gerelateerd aan de bevolking van 18-64 jaar, omdat de risicopopulatie voor de Wajong deze leeftijdsgrenzen kent. Vóór het 18^e levensjaar en vanaf 65 jaar heeft men geen recht (meer) op een Wajong-uitkering.

regionale verschillen en in de *mogelijke* oorzaken daarvan. Van kenmerken waarvan verondersteld kan worden dat zij verband houden met het beroep op de Wajong, is nagegaan in welke mate zij statistisch *samenhangen* met het beroep op de Wajong. Het gaat daarbij om de samenhang op provinciaal niveau². Bijvoorbeeld: hoe sterk is de samenhang tussen het werkloosheidspercentage in een provincie en de Wajong-concentratie in die provincie.

Samenhang is nog geen oorzakelijk verband

In dit kennismemo wordt van een aantal sociaaldemografische, culturele, economische en institutionele kenmerken de samenhang met het beroep op de Wajong beschreven. Het beeld dat hieruit naar voren komt, laat zien dat een groot aantal provinciale kenmerken samenhangt met het beroep op de Wajong. De analyses staan echter niet zonder meer toe om van *oorzakelijke* verbanden te spreken. Er is immers alleen naar de *samenhang* tussen twee factoren gekeken. In theorie is het mogelijk dat factor 1 factor 2 beïnvloedt, maar het is evengoed mogelijk dat factor 2 factor 1 beïnvloedt; of dat er geen enkele causale relatie is tussen factor 1 en factor 2, maar dat een derde factor zowel factor 1 als 2 beïnvloedt.

Alleen als de gevonden samenhangen goed te interpreteren zijn vanuit de theorie kan – met enig voorbehoud – over een *causaal* verband worden gesproken. De samenhangen die in dit kennismemo zijn gevonden lijken goed te passen bij theorieën over de werking van de economie en arbeidsmarkt. Daarom lijkt het verantwoord om – voorzichtig – van een *oorzakelijk* verband te spreken (zie ook tekstvak 1 in hoofdstuk 3).

Indeling van het kennismemo

In *hoofdstuk 2* wordt een beschrijving gegeven van de provinciale verschillen in het beroep op de Wajong en de ontwikkeling daarin. Dit gebeurt aan de hand van vier indicatoren: het aantal lopende Wajong-uitkeringen, het aantal nieuwe Wajong-uitkeringen, de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico. Deze indicatoren worden gepresenteerd voor de jaren 1998 en 2008 of voor de jaren 1999-2009. Volledige tabellen voor de jaren 1998 tot en met 2009 staan in bijlage 3.

In *hoofdstuk 3* wordt voor een aantal sociaaldemografische, culturele, economisch-structurele en institutionele factoren de samenhang met de Wajong-concentratie respectievelijk het Wajong-risico besproken.

Het beeld dat uit deze samenhangen ontstaat, leidt – op basis van economische en arbeidsmarkttheorieën – tot de veronderstelling dat regionale verschillen in economische groei een oorzaak vormen voor de verschillen in het beroep op de Wajong.

Hoofdstuk 4 beschrijft een analyse waarin wordt onderzocht in of de economische groei een verklaring vormt voor de groei in het beroep op de Wajong.

Hoofdstuk 5 vat de belangrijkste bevindingen en conclusies samen.

² Voor de duidelijkheid: het gaat dus om de samenhang op geaggregeerd niveau en niet om samenhang op persoonsniveau.

2 Regionale verschillen in het beroep op de Wajong

2.1 Aantal lopende en nieuwe Wajong-uitkeringen per provincie

Jonggehandicapten van 18 jaar en ouder hebben sinds de invoering van de AAW in 1976 recht op een uitkering. Bij de invoering van de AAW stroomden ruim 40.000 jonggehandicapten in. In 1998 is de AAW vervangen door de Wajong en gingen ruim 106.000 jonggehandicapten over van de AAW naar de Wajong.

Eind 2008 hebben ruim 178.000 personen een Wajong-uitkering, hiervan is 28% jonger dan 25 jaar en 27% is tussen de 45 en 65 jaar; ruim 70% heeft de uitkering langer dan 5 jaar (zie verder bijlage 3 voor gegevens over de periode 1998-2009).

In tabel 1 wordt het aantal lopende en nieuwe Wajong-uitkeringen per provincie gepresenteerd (peiljaar 2009).

Tabel 1 Aantal lopende en nieuwe Wajong-uitkeringen per provincie, 1999/2009

	Lopende Wajong-uitkeringen		Nieuwe Wajong-uitkeringen	
	1999	2009	1999	2009
Groningen	5.779	9.548	317	887
Friesland	5.939	8.943	465	733
Drenthe	4.726	7.048	298	601
Overijssel	9.272	16.252	484	1.537
Flevoland	1.547	3.790	90	478
Gelderland	16.789	26.350	783	2.731
Utrecht	8.403	11.946	544	944
Noord-Holland	17.046	26.017	1.293	2.485
Zuid-Holland	19.944	31.750	1.119	3.177
Zeeland	2.658	3.830	110	247
Noord-Brabant	16.512	25.094	890	2.117
Limburg	11.490	15.441	383	1.262
Buitenland	981	1.483	31	125
Onbekend	178	4.592	37	331
Totaal	121.264	192.084	6.844	17.655

Bronnen: UWV uitkeringsadministratie.

Het grootste aantal Wajong-uitkeringen is te vinden in de provincies Zuid- en Noord-Holland, Gelderland en Noord-Brabant. In 2009 telt elk van deze provincies meer dan 25.000 Wajongers. In deze provincies vinden we ook de hoogste Wajong-instroom. In 2009 komen er in Zuid-Holland meer dan 3.000 nieuwe uitkeringen bij en in Noord-Holland, Gelderland en Noord-Brabant meer dan 2.000.

2.2 Regionale verschillen in Wajong-concentratie en Wajong-instroom

Het absolute aantal Wajong-uitkeringen vormt geen goede basis om provincies met elkaar te vergelijken wat betreft het beroep op de Wajong. Immers provincies met een gering aantal inwoners hebben 'per definitie' een geringer aantal uitkeringen. Om verschillen tussen de provincies te bekijken, maken we gebruik van twee relatieve maten, de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico.

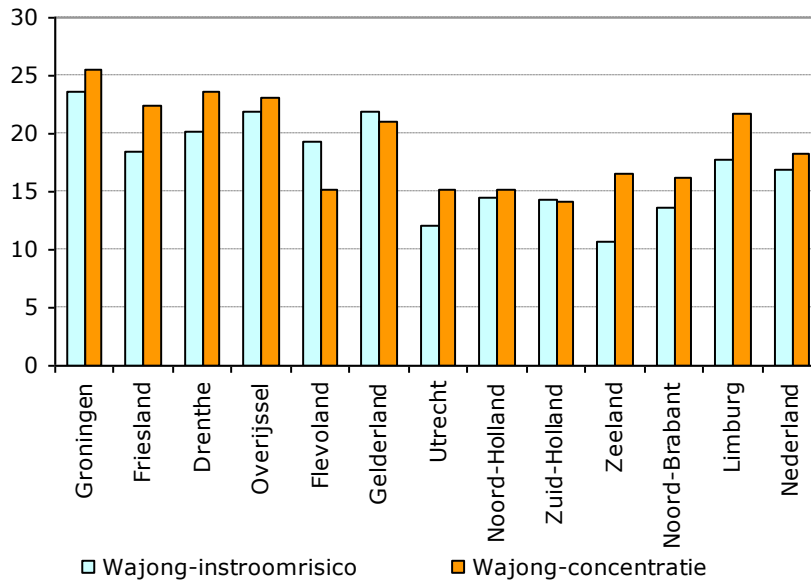
1. Wajong-concentratie:

= het aantal *lopende* Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar)

2. Wajong-instroomrisico:

= het aantal *toegekende* Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar)

Figuur 1 Wajong-concentratie (=aantal lopende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners 18-64 jaar) en Wajong-instroomrisico (=aantal nieuwe Wajong-uitkeringen per 10.000 inwoners^a), per provincie, 2009

a) In deze figuur is het instroomrisico berekend per 10.000 inwoners (en niet per 1.000 inwoners), zodat de kolommen voor Wajong-concentratie en Wajong-instroomrisico makkelijker vergeleken kunnen worden. Bronnen: UWV uitkeringsadministratie; CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt)

In 2009 ontvangen 18 van de 1.000 inwoners (18-64 jaar) een Wajong-uitkering en hebben 1,7 per 1.000 inwoners voor het eerst een uitkering ontvangen. Uit figuur 1 blijkt dat de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico sterk verschillen tussen de provincies, variërend van 15 tot 26 per 1.000 voor de concentratie en van 1,1 tot 2,4 per 1.000 voor de nieuwe instroom (zie tabel 6 en 7 in bijlage 3 voor de bijbehorende cijfers). De regionale verschillen voor deze twee indicatoren lopen echter niet volledig parallel. Dit wil zeggen dat een hoge concentratie van Wajongers in 2009 vaak wel, maar niet altijd samengaat met een hoog instroomrisico in 2009 (en andersom dat een lage concentratie vaak wel, maar niet altijd samengaat met een laag instroomrisico). We constateren het volgende:

- In Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland zien we dat een relatief hoge concentratie samengaat met een relatief hoog instroomrisico.
- Utrecht, Noord- en Zuid-Holland scoren op beide indicatoren relatief laag.
- In Friesland en Limburg daarentegen is de Wajong-concentratie relatief hoog, maar het instroomrisico slechts iets hoger dan gemiddeld.
- Flevoland combineert een relatief lage Wajong-concentratie met een relatief hoog instroomrisico in 2009.
- Zeeland heeft een relatief laag instroomrisico bij een gemiddelde concentratie.

Het verschil in rangorde maakt duidelijk dat de oorzaken van een hoge Wajong-concentratie niet altijd dezelfde hoeven te zijn als die van een hoog instroomrisico. Dit is ook te verwachten. Immers de concentratie is de resultante van een jarenlange in- en uitstroom in de Wajong en wordt daarom bepaald door historische ontwikkelingen in een provincie, waarbij actuele invloeden worden afgevlakt. Het instroomrisico wordt per jaar bepaald en is daardoor gevoeliger voor actuele ontwikkelingen in een provincie.

Regionale verschillen bestaan al lang

Uit de publicaties met statistische informatie van UWV³ blijkt dat de verschillen in Wajong-concentratie al geruime tijd bestaan. In 2008 is de Wajong-concentratie het grootst in Groningen (afgerond 24 personen per 1.000 inwoners, zie kaart 1) en het laagst in Noord-Holland, Zuid-Holland

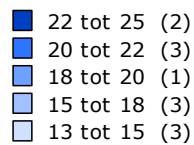
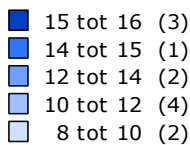
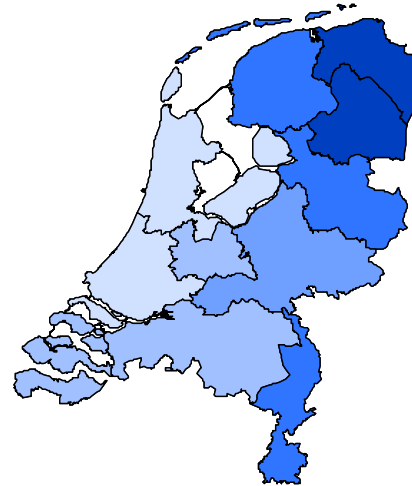
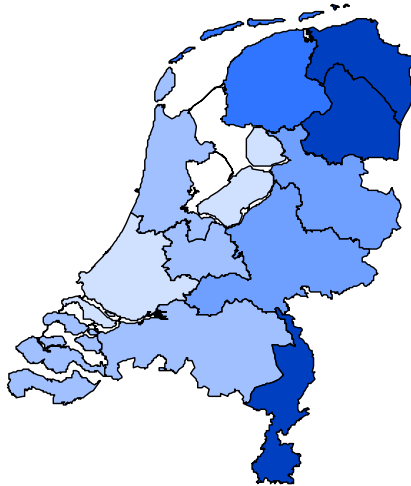
³ Atlas sociale verzekeringen (vanaf 2003 t/m 2009), UWV, http://www.uwv.nl/Images/SVATLAS2003_tcm26-120747.pdf; en regionale informatie in publicaties van rechtsvoorgangers van UWV.

en Flevoland (afgerond 14 à 15 personen per 1.000 inwoners). Het globale beeld is dat de Wajong-concentratie hoog is in het noorden, noordoosten en zuidoosten van het land en lager in het westen van het land. Dat beeld bestaat ook al in 1998. De Wajong-concentratie neemt in die periode wel sterk toe, maar de onderlinge rangorde in verschillen tussen de provincies blijft vrijwel gelijk⁴.

Kaart 1 Wajong-concentratie (aantal Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners 18-64 jr.) per provincie, 1998 en 2008

1998

2008

Bronnen: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Regionale verschillen vinden we ook terug bij andere sociale uitkeringen: WW, bijstand en WAO/WIA. En ook bij deze regelingen blijken de onderlinge verschillen in 1998 vrijwel gelijk aan die in 2008. Wel daalt voor elk van deze regelingen de concentratie, terwijl die bij de Wajong sterk toeneemt. De rangorde van de provincies is niet voor alle regelingen hetzelfde. De rangorde voor de Wajong-concentratie wijkt af van die voor de bijstand en de WAO/WIA, terwijl zij wel grote gelijkenis vertoont met die voor de WW⁵.

Ook voor het instroomrisico bestaan er al lange tijd regionale verschillen (zie tabel 7 in bijlage 3). Echter, hier blijft de onderlinge rangordening tussen provincies in de loop der jaren niet hetzelfde (zoals dat bij de Wajong-concentratie het geval was)⁶. Friesland had in 1999 het hoogste instroomrisico en heeft in 2009 een middenpositie. Ook Utrecht verschuift aanzienlijk van plaats: van bovengemiddeld naar het op één na laagste instroomrisico in 2009. Flevoland had het laagste risico in 1999 en zit in 2009 ruim boven gemiddeld.

⁴ De correlatie tussen de Wajong-concentratie van 1998 met die van 2008 bedraagt 0,9.

⁵ De correlaties tussen de Wajong-concentratie enerzijds en de WW-, bijstand- en WAO/WIA-concentratie anderzijds bedragen resp. 0,8, 0,2 en 0,3.

⁶ De correlatie tussen het Wajong-instroomrisico van 1999 en dat van 2009 bedraagt 0,3.

2.3 Groei van het beroep op de Wajong per provincie in de periode 1999-2009

In paragraaf 2.1 zijn de verschillen tussen de provincies beschreven wat betreft het beroep op de Wajong. Een vraag die daarbij gesteld kan worden is of deze verschillen in de afgelopen jaren zijn toegenomen dan wel afgenomen.

In tabel 2 is voor verschillende indicatoren van het beroep op de Wajong aangegeven hoe groot de groei is geweest in de periode 1999-2009 (aangegeven door middel van een procentuele toename). In deze tabel is te zien, dat op landelijk niveau het aantal lopende Wajong-uitkeringen en de Wajong-concentratie met ruim 50% zijn toegenomen, terwijl het aantal nieuwe uitkeringen en het Wajong-instroomrisico met (ruim) 150% zijn gegroeid. Verder zien we:

- Voor elk van de vier indicatoren (aantal lopende Wajong-uitkeringen, Wajong-concentratie, aantal nieuwe Wajong-uitkeringen en Wajong-instroomrisico) verschilt de groei in de periode 1999-2009 sterk tussen provincies;
- Het zijn echter niet voor elke indicator dezelfde provincies die relatief het sterkst groeien of dalen;
- In Groningen, Overijssel en Flevoland is de groei van de Wajong-concentratie groter dan gemiddeld (resp. 62%, 70% en 93% versus 54% gemiddeld); In Utrecht, Limburg en Zeeland is deze relatief laag (resp. 31%, 40% en 43%).
- In Flevoland is de groei van het Wajong-instroomrisico zeer veel groter dan gemiddeld (314% groei versus 150% gemiddeld); ook in Limburg, Gelderland en Overijssel is de groei van de instroom relatief sterk (meer dan 200% groei). Friesland, Drenthe, Utrecht en Noord-Holland kennen een relatief geringe groei van de nieuwe instroom (resp. 54%, 98%, 59% en 84%).

Provincies waar de Wajong-concentratie sterk groeit, zijn dus niet (altijd) dezelfde als die waar de kans op instroom sterk toeneemt. Alleen in Overijssel en Flevoland gaat een relatief sterke groei van de Wajong-concentratie samen met een relatief sterke toename van het instroomrisico. Alleen in Utrecht gaat een relatief geringe groei van de concentratie samen met een relatief geringe toename in het instroomrisico. In het kader van deze notitie is het niet mogelijk dit patroon te verklaren. Daarvoor zijn de processen te complex en de beschikbare data en analysemogelijkheden te beperkt. Mogelijk heeft het te maken met verschillen in uitgangspositie in 1998 wat betreft de Wajong-concentratie en met verschillen in bevolkingsontwikkeling. We komen hier in hoofdstuk 4 op terug.

Tabel 2 Procentuele toename tussen 1999 en 2009 van het aantal lopende en nieuwe Wajong-uitkeringen, van de Wajong-concentratie en van het Wajong-instroomrisico, per provincie, 1999 - 2009

Procentuele toename in de periode 1999-2009 van:				
	aantal lopende Wajong-uitkeringen	Wajong- concentratie	aantal nieuwe Wajong-uitkeringen	Wajong- instroomrisico
Groningen	65%	62%	180%	174%
Friesland	51%	48%	58%	54%
Drenthe	49%	47%	102%	98%
Overijssel	75%	70%	218%	207%
Flevoland	145%	93%	431%	314%
Gelderland	57%	54%	249%	241%
Utrecht	42%	31%	74%	59%
Noord-Holland	53%	46%	92%	84%
Zuid-Holland	59%	55%	184%	176%
Zeeland	44%	43%	125%	121%
Noord-Brabant	52%	51%	138%	135%
Limburg	34%	40%	230%	243%
Nederland	58%	54%	158%	150%

Bronnen: UWV uitkeringsadministratie; CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt).

Kanttekening bij meting van de groei van (nieuwe) Wajong-uitkeringen

Uit tabel 2 valt tevens op te maken dat de groei van de Wajong-concentratie afwijkt van de groei van het aantal Wajong-uitkeringen; en dat de groei van het Wajong-instroomrisico afwijkt van de groei van het aantal nieuwe Wajong-uitkeringen.

Bij de meting van de groei van de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico relateren we de groei van het aantal uitkeringen aan de risicopopulatie: de bevolking van 18 tot en met 64 jaar. Het gebruik van een relatieve maat wordt ook in veel andere publicaties gebruikt om een ontwikkeling te beschrijven⁷. Deze meting levert een iets ander beeld op dan wanneer we alleen de groei van het aantal uitkeringen meten. Dat komt doordat de bevolking van 18-64 jaar geen constante waarde heeft. Het cijfer van de Wajong-concentratie is opgebouwd uit het aantal lopende Wajong-uitkeringen dat gedeeld wordt door het aantal inwoners van 18 t/m 64 jaar. De ontwikkeling van de Wajong-concentratie wordt daardoor beïnvloed door de ontwikkeling van het aantal Wajong-uitkeringen én de ontwikkeling van het aantal inwoners van 18 t/m 64 jaar.

Landelijk groeit het aantal Wajong-uitkeringen in de periode 1999-2009 sterker (58%) dan de Wajong-concentratie (54%) en groeit het aantal nieuwe uitkeringen sterker (158%) dan het Wajong-instroomrisico (150%). Dat komt doordat in die periode de bevolking (18-64 jr.) niet gelijk gebleven is, maar ook gegroeid is: met 2,9% (zie tabel 5). Het aantal Wajong-uitkeringen groeit in de ene provincie sterker dan in de andere. Het aantal inwoners per provincie groeit soms meer en soms minder dan gemiddeld en krimpt zelfs in een aantal provincies sinds enige jaren. Met andere woorden, de bevolkingsgroei per provincie heeft een eigen dynamiek die niet gelijk is aan de dynamiek van de groei van het aantal Wajong-uitkeringen per provincie.

Ter illustratie van het verschil tussen de groei van de Wajong-concentratie en de groei van het aantal Wajong-uitkeringen gaan we in op de ontwikkeling van de Wajong in de provincie Utrecht en Limburg. De Wajong-concentratie groeit in Utrecht het minst (31%) en deze groei is geringer dan die van het aantal Wajong-uitkeringen (42%). In Limburg daarentegen groeit het aantal Wajong-uitkeringen het minst (34%), maar daar is de groei van de Wajong-concentratie (40%) groter dan die van het aantal uitkeringen. De verschillen tussen Utrecht en Limburg worden (deels) veroorzaakt door de bevolkingsgroei. In Utrecht groeit de bevolking sterk: 8,7%. In Limburg is er een negatieve bevolkingsgroei: -4,1%.

In bijlage 1 is per provincie beknopt aangegeven wat de voor de bevolkingsontwikkeling (voor de populatie van 18 t/m 64 jaar) bepalende aspecten zijn.

⁷ Jehoel-Gijsbers, G. e.a.; SCP-publicatie 2010/9, *Beperkt aan het werk – Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2010. De Wajong-concentratie (2001 en 2006) is in dat rapport weergegeven als het *aantal Wajong-uitkeringen per 10.000 inwoners* (het UWV-cijfer is het *aantal Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners*, deze cijfers zijn daardoor een factor 10 kleiner).

3 Factoren die samenhangen met het beroep op de Wajong

In dit hoofdstuk gaan we na met welke factoren de Wajong-concentratie en/of de Wajong-instroom (beide peiljaar 2008) samenhangt. Veel verschillende factoren komen daarvoor in aanmerking. Als eerste valt – gezien de toelatingscriteria van de Wajong – te denken aan het aandeel vroeggehandicapten en instellingbewoners per provincie. Daarnaast kunnen natuurlijk ook andere factoren een rol spelen.

We delen de mogelijk beïnvloedende factoren als volgt in:

- A. Sociaaldemografische kenmerken van de bevolking: aandeel jonggehandicapten wonend in institutioneel huishouden, leeftijdsopbouw, etniciteit, opleiding;
- B. Culturele factoren: gezondheid en leefstijl, arbeidsethos, opvattingen over het gebruik van sociale zekerheid/overheidsvoorzieningen;
- C. Economisch structurele factoren: economische groei, werkloosheid, aandeel WSW-banen, reguliere banen voor werknemers;
- D. Institutionele factoren: onderwijsbeleid, beschikbaarheid van voorzieningen (o.a. gezondheidszorg, onderwijs (speciaal onderwijs/praktijkonderwijs)), provinciaal/gemeentelijk beleid, UWV-beleid, regionale sociale zekerheidsnetwerken.

In de paragrafen 3.1 tot en met 3.4 gaan we na of de regionale verschillen van de Wajong-concentratie en het -instroomrisico (statistisch) samenhangen met deze factoren. Echter, niet voor alle factoren zijn snel geschikte data op regionaal/provinciaal niveau beschikbaar. Dit geldt met name voor de culturele en institutionele factoren⁸. Nader onderzoek is hiervoor nodig.

In deze notitie wordt van de volgende factoren de samenhang met de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico besproken:

A. Sociaaldemografische factoren:

- Aandeel problematische bevallingen (als indicator voor het aandeel vroeggehandicapten);
- Aandeel inwoners woonachtig in een institutioneel huishouden;
- Aandeel allochtonen in de bevolking en aandeel jongeren behorend tot een culturele minderheid in het onderwijs;
- Opleidings-, inkomens- en beroepsniveau van de beroepsbevolking;
- Aandeel achterstandsleerlingen;
- Aandeel leerlingen in het (voortgezet) speciaal en praktijkonderwijs;

B. Culturele factoren:

- Subjectief oordeel gezondheid en 'objectieve' gezondheidsindicatoren;
- Rookgedrag (als indicator voor leefstijl);

C. Economisch structurele factoren: arbeidsmarktkenmerken

- Werkloosheid;
- Aandeel reguliere banen voor werknemers per 1.000 personen in de beroepsbevolking;
- Aantal WSW-banen per 1.000 personen in de beroepsbevolking;

D. Institutionele factoren:

- Kwaliteit van het basisonderwijs;
- Gemeentelijk beleid/uitvoering;
- UWV-beleid/uitvoering.

⁸ Wat betreft de culturele factoren: het is niet ondenkbaar dat culturele verschillen tussen provincies een rol spelen bij het beroep op de Wajong. Zo concludeert Beemsterboer (2009) in zijn onderzoek naar verschillen in ziekteverzuim tussen Utrecht en Zuid-Limburg, dat het verschil tussen deze twee regio's verklaard kan worden uit socio-culturele verschillen (Willibrord Beemsterboer (2009). *On regional differences in sick leave. The role of work, individual and health characteristics and socio-cultural environment*. Proefschrift. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht). De 'Bourgondische' leefstijl in Zuid-Limburg, gebaseerd op de Rooms-Katholieke cultuur, leidt tot een minder gezonde bevolking met een lagere levensverwachting dan de meer Calvinistische leefstijl boven de rivieren. Daarnaast zijn de Limburgers meer collectivistisch (en minder individualistisch) ingesteld dan de Utrechtenaren, waardoor zij wellicht makkelijker een beroep doen op de samenleving (c.q. sociale zekerheid). Het voert in deze notitie echter te ver om dergelijke factoren te onderzoeken.

Bij de meting van het Wajong-instroomrisico maken we soms een onderscheid naar leeftijdsgroepen (18-19 jarigen/20-29 jarigen/30-64 jarigen). Dit houdt verband met het feit dat vooral jongeren in de Wajong stromen:

- 18- en 19-jarigen; circa 2/3 van de Wajong-instroom behoort tot deze leeftijdsgroep (2008). Deze leeftijdsgroep stroomt meestal in vanuit de thuisituatie of werksituatie (zonder school, uitkering of woonachtig in een beschermde omgeving), vanuit een verblijf in een instelling waar de jongere opgenomen of onder behandeling is, of vanuit een situatie waarbij scholing of studie gevolgd wordt (of werd). Een klein deel, circa 3%, is afkomstig uit de bijstand. In deze groep zitten in verhouding veel jongeren met een verstandelijke handicap, een ontwikkelingsstoornis of een aangeboren lichamelijke handicap.
- 20 t/m 29 jarigen; circa 1/4 van de Wajong-instroom behoort tot deze leeftijdsgroep (2008). Deze groep stroomt meestal in door heropening van de uitkering (nadat deze daarvoor beëindigd is), na scholing of studie of vanuit de bijstand (circa 34% is afkomstig van de bijstand).
- 30-64 jarigen; circa 1/10 behoort tot deze leeftijdsgroep. Deze groep stroomt meestal in door heropening van de uitkering, of vanuit de bijstand (circa 50% is afkomstig van de bijstand).

Ongeveer 90% van de instromers is dus jonger dan 30 jaar. Voor de factoren die betrekking hebben op jongeren (zoals het aantal CUMI-leerlingen en aantal achterstandsleerlingen) beperken we de risicopopulatie voor de instroom tot 18-29 jarigen.

Leeswijzer

Wij willen er nogmaals uitdrukkelijk op wijzen dat in de volgende paragrafen alleen de *samenhang* wordt besproken tussen de verschillende factoren enerzijds en de Wajong-concentratie en Wajong-instroomrisico anderzijds. Deze zegt nog niets over een oorzakelijk verband. De samenhang wordt berekend met de correlatiecoëfficiënt en gevisualiseerd met behulp van grafieken. In de grafieken staat op de verticale as de Wajong-concentratie respectievelijk het Wajong-instroomrisico en op de horizontale as staat één van de hierboven genoemde kenmerken. Elke punt in de grafiek behoort bij een provincie. In de grafieken is een zogenaamde trendlijn getrokken. Hoe steiler deze lijn, des te sterker is de samenhang (zie ook tekstvak 1).

Tekstvak 1 Correlatie, een statistische samenhang

*In de statistiek spreekt men van correlatie als er een min of meer een (lineaire) samenhang blijkt te zijn tussen twee reeksen metingen (kenmerken of variabelen). De sterkte van de samenhang tussen de variabelen wordt beschreven met de **correlatiecoëfficiënt** (R). De waarde daarvan kan variëren tussen -1 en $+1$. Daarbij betekent 0 : geen samenhang, $+1$: een perfect positieve samenhang en -1 : een perfecte negatieve samenhang. Naarmate de correlatiecoëfficiënt dichterbij 0 zit, is het verband zwakker. Een (positieve) R kleiner dan $0,3$ interpreteren wij hier als een zeer zwakke samenhang; $0,3-0,4$ een zwakke samenhang; $0,5-0,6$ een matige samenhang; $0,7-0,8$ een sterke samenhang; $>0,8$ een zeer sterke samenhang. In dit kennismemo wordt de samenhang in grafieken gevisualiseerd: hoe steiler de lijn, des te groter de samenhang. Of een samenhang statistisch significant is, is mede afhankelijk van het aantal waarnemingen en de spreiding van de waarnemingen om de lijn. In deze notitie waarin het aantal waarnemingen meestal 12 is (het aantal provincies), is er sprake van significantie als de correlatiecoëfficiënt minimaal (plus of min) $0,50$ is. Overigens dienen de samenhangen bij een zo klein aantal waarnemingen met het nodige voorbehoud te worden geïnterpreteerd. Zij dienen hier slechts als indicatie om de mate van samenhang uit te drukken. De gepresenteerde correlaties zijn niet gecorrigeerd voor andere kenmerken, het betreffen zogenaamde bivariate correlaties.*

Let op, een statistische samenhang hoeft geen oorzakelijk verband te zijn!

*Het gaat bij de correlatiecoëfficiënt steeds om een **statistische samenhang**. Alleen als er een logische theorie is die het verband onderbouwt en verklaart waarom een factor het beroep op de Wajong beïnvloedt, kunnen we veronderstellen dat er (waarschijnlijk) een oorzakelijk verband is. Op inhoudelijke gronden moet aannemelijk zijn dat de statistische verklaring ook werkelijk iets betekent. Als er geen aanleiding is om een correlatie te vermoeden (zoals tussen de kleur van de ogen en criminaliteit), betekent ook een sterke correlatie waarschijnlijk niets. Een sterke correlatie houdt niet zondermeer in dat een kenmerk, in dit kennismemo bijvoorbeeld de werkloosheid, ook een grote impact heeft op de te verklaren meting, hier de Wajong-concentratie. Er kunnen immers nog meer kenmerken zijn die elk een grotere of kleinere bijdrage leveren aan de waarde van de Wajong-concentratie in een provincie.*

3.1 Samenhang tussen sociaaldemografische kenmerken en het beroep op de Wajong

Vroeggehandicapten

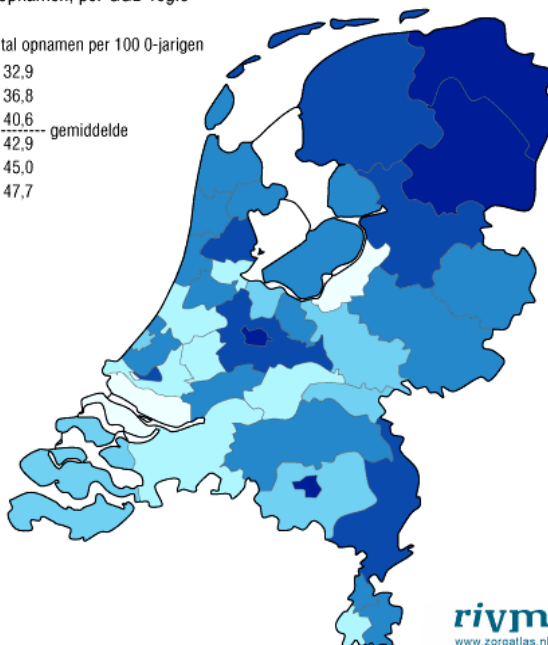
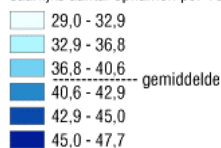
Het belangrijkste toelatingscriterium voor de Wajong is dat men vroeggehandicapt moet zijn. Dit wil zeggen dat de handicap reeds vóór het 18^e levensjaar aanwezig is of dat men tijdens de studie maar vóór het 30^e levensjaar – arbeidsongeschikt moet zijn geworden. Verwacht zou mogen worden dat verschil in het beroep op de Wajong alleen (of vooral) te maken zou hebben met de aanwezigheid van vroeggehandicapten in een provincie. Er zijn helaas geen gegevens beschikbaar over het aantal vroeggehandicapten per regio of provincie. Wel is er informatie over problemen bij de bevalling (RIVM, www.zorgatlas.nl). Deze problemen kunnen leiden tot handicaps van het kind. Zij gaan vaak gepaard met zuurstofgebrek van de baby die leiden tot diverse gradaties van hersenbeschadigingen. Lichte hersenbeschadiging leidt tot geringe gedrags-, leer- en concentratieproblemen op school. Zwaardere hersenbeschadiging kunnen leiden tot zeer ernstige gedrags- en leerproblemen, ernstige spasticiteit, spierzwakte, epilepsie, doof- en blindheid, verstandelijke beperking enzovoorts. We beschouwen de informatie over problemen bij de bevalling en over perinatale aandoeningen als *proxy* voor het aantal vroeggehandicapten in een provincie.

Uit kaart 2, waarin informatie naar GGD-regio is weergegeven, blijkt dat de noordelijke provincies (met name Groningen en Drenthe), een deel van Overijssel en een deel van Limburg relatief hoog scoren op het aantal mogelijk problematische bevallingen per 100 geboorten. Zeeland, grote delen van Zuid-Holland en Noord-Brabant scoren onder het gemiddelde. Het RIVM veronderstelt dat regionale verschillen in gezondheid van de moeders een rol spelen (www.zorgatlas.nl).

Kaart 2 Mogelijke problemen rond de bevalling, 2001-2004

ziekenhuisopnamen, per GGD-regio

Jaarlijks aantal opnamen per 100 0-jarigen

Bron: Prismant

rivm
www.zorgatlas.nl

Bron: Prismant/RIVM (www.zorgatlas.nl)

Ook geeft de RIVM-zorgatlas informatie over ziekenhuisopnamen vanwege perinatale aandoeningen waarbij de oorzaak bij de pasgeborene ligt. Dit kan zijn een korte zwangerschapsduur, infectie van de pasgeborene, zuurstoftekort bij de geboorte. Ook hier scoren Groningen en Drenthe weer hoog, maar Friesland relatief laag. Er is een relatief sterke concentratie van perinatale aandoeningen in de Oostelijke Mijnstreek (Zuid-Limburg), maar ook in een deel van Noord-Brabant (GGD-regio Hart van Brabant). Zeeland en de meeste GGD-regio's in Noord- en Zuid-Holland (West-Nederland) hebben een relatief gering aantal perinatale aandoeningen.

Globaal genomen ziet de regionale spreiding naar problemen bij de bevalling en perinatale aandoeningen er hetzelfde uit als die van de Wajong-concentratie: Groningen, Drenthe en Limburg zijn de probleemprovincies. En (een groot deel van) West-Nederland is het minst problematisch.

De samenhang tussen 'problemen bij de bevalling' en het Wajong-instroomrisico zal wat lager zijn dan die met de Wajong-concentratie. Dat komt omdat Friesland en Limburg geen verhoogd Wajong-instroomrisico hebben (en wel een relatief hoge Wajong-concentratie en verhoogd aantal problemen rond de bevalling).

Institutionele huishoudens

Terwijl er geen data beschikbaar zijn over het aantal vroeggehandicapten per provincie, zijn er wel gegevens over het aantal inwoners dat in een institutioneel huishouden (instelling) woont. Ongeveer de helft van de instellingbewoners tussen 18-64 jaar ontvangt een Wajong-uitkering. Van de Wajongers is ongeveer een kwart woonachtig in een institutioneel huishouden (zie: Jehoel-Gijsbers 2010). Verwacht kan worden dat in regio's waar een groot aandeel inwoners woonachtig is in een institutioneel huishouden, ook de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico hoog zal zijn.

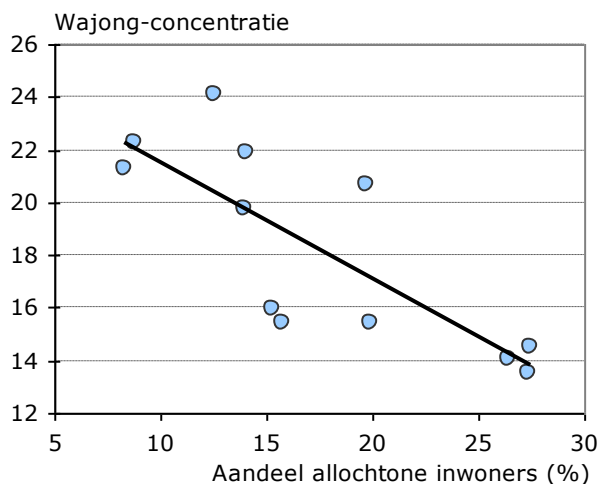
Op provinciaal niveau lijkt er enige samenhang te zijn tussen het aandeel inwoners in een institutioneel huishouden en de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico in 2008. Maar de samenhang is zwak resp. zeer zwak. De samenhang blijkt bovendien sterk afhankelijk van het (lage) aantal mensen dat in Flevoland in een institutioneel huishouden woont. Zonder Flevoland vinden we geen samenhang. Dit betekent dat de provinciale verschillen in het beroep op de Wajong niet veroorzaakt kunnen worden door het aandeel instellingbewoners per provincie.

Op gemeenteniveau is er wel een verband, wat ook verklaarbaar is omdat de aanwezigheid van een grote instelling in een gemeente de Wajong-concentratie sterk bepaalt.

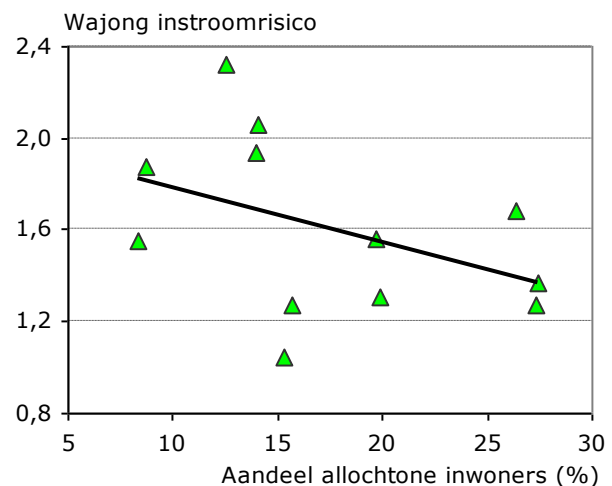
Allochtone bevolking

We vinden een sterke negatieve correlatie van het aandeel allochtone inwoners met de Wajong-concentratie ($R=-0,8$) en een zwakke correlatie met het Wajong-instroomrisico ($R=-0,4$; zie figuur 2 en 3)⁹. Deze samenhang op provinciaal niveau correspondeert met de bevinding in de publicatie *Beperkt aan het werk* waarin geconstateerd is dat niet-westers allochtonen minder vaak een Wajong-uitkering ontvangen dan autochtone inwoners (Jehoel-Gijsbers 2010: p. 99).

Figuur 2 Samenhang tussen het aandeel allochtone inwoners en de Wajong-concentratie per provincie (2008)

Figuur 3 Samenhang tussen het aandeel allochtone inwoners en het Wajong-instroomrisico per provincie (2008)

Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Statline, bevolkingsstatistiek

Een 'strengere' maat voor de spreiding van allochtonen over Nederland is het aantal CUMI-leerlingen. Terwijl de definitie van niet-westers allochtoon is gebaseerd op minimaal één ouder uit bepaalde landen, geldt voor de definitie van CUMI-leerling dat beide ouders uit die landen afkomstig moeten zijn.¹⁰ Omdat het hier om leerlingen in het voortgezet onderwijs gaat, relateren we het instroomrisico aan de populatie 18-29 jarigen. Ook voor deze definitie van 'allochtoon' (aandeel CUMI-leerlingen) blijkt er enige samenhang met de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico (figuur 4 en 5).

⁹ Bij toetsing en correctie voor kruisverbanden (multivariate analyse) op gemeentelijke niveau blijkt het negatieve verband ook aanwezig en significant (zie bijlage 2).

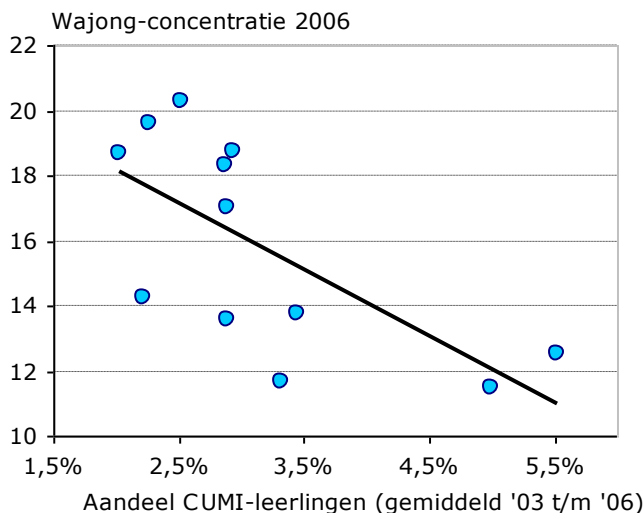
¹⁰ Dit is bij benadering de groep leerlingen die het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen tot de culturele minderheidscategorieën in het voortgezet onderwijs rekent. Het betreft voornamelijk leerlingen van wie beide ouders afkomstig zijn uit landen als Marokko, Turkije, voormalig Joegoslavië, Suriname en de Antillen. Van bijna vier van de vijf Cumi-leerlingen zijn de ouders afkomstig uit Marokko of Turkije.

We vinden met de Wajong-concentratie een sterk negatief verband ($R=-0,7$) en met het instroomrisico een matig verband ($R=-0,5$). Het negatieve verband tussen het aandeel allochtone inwoners en het aandeel CUMI-leerlingen enerzijds en het beroep op de Wajong anderzijds is wellicht onverwacht. CUMI-leerlingen leveren slechtere schoolprestaties dan de overige leerlingen¹¹, onder niet-westers allochtonen komen aangeboren stoornissen vaker voor (vanwege het relatief grote aantal huwelijken binnen de familie) en zij nemen vaker deel aan het speciaal onderwijs¹². De werkloosheid is ook hoger onder allochtonen (zie CBS Statline, Beroepsbevolking).

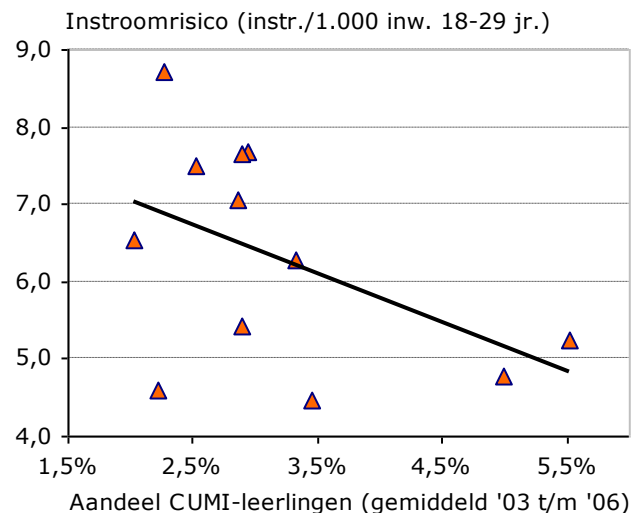
Hoe de negatieve samenhang tussen etniciteit en beroep op de Wajong geïnterpreteerd moet worden, is niet helemaal duidelijk. Nader onderzoek is nodig om hier meer inzicht in te krijgen.

Wij zien drie mogelijke (deel)verklaringen. Uit onderzoek blijkt dat niet-westers allochtonen ondervertegenwoordigd zijn in cluster 4 van het speciaal onderwijs, dat gericht is op psychiatrische en/of gedragsproblemen. Er blijkt bij allochtone kinderen sprake van onderbehandeling van autistische stoornissen (Begeer et al. 2009)¹³ en onderbehandeling van allochtone jongeren in de psychiatrie (Boon et al. 2010)¹⁴. Allochtone ouders blijken veel weerstand te hebben tegen dergelijke diagnoses voor hun kinderen (Smeets et al. 2009). In de literatuur wordt er een verband gelegd met wat de schaamte- of eercultuur wordt genoemd. Ook de onbekendheid met de (Nederlandse) voorzieningen en instanties speelt een rol.¹⁵ Dit zou kunnen betekenen dat allochtonen ook terughoudend zijn met het aanvragen van een Wajong-uitkering, omdat zij hun kind niet als 'gehandicapt' willen zien. Een andere mogelijke verklaring is dat er verband is met de woonregio van allochtonen. Hieronder zullen we nog zien dat het beroep op de Wajong in economisch sterke regio's minder is dan in economisch zwakke regio's. In het westen van het land is de economische groei relatief hoog en de Wajong-concentratie laag. Vooral in het westen van het land (de randsteden) is het aandeel allochtonen veel hoger dan in het noorden en oosten van het land. Een derde mogelijke verklaring: van de 1e generatie allochtonen (die meestal ouder zijn) zullen waarschijnlijk weinig mensen in aanmerking komen voor een Wajong-uitkering. Zij zullen niet vaak jonggehandicapt zijn; dan waren ze niet naar Nederland gekomen. Omdat voor de berekening van de Wajong-concentratie het aantal Wajongers gerelateerd wordt aan de bevolking van 18-64 jaar, kan deze voor de totale groep allochtonen relatief laag uitvallen. Bij jongere leeftijdsgroepen zou er wel sprake kunnen zijn van een oververtegenwoordiging.

Figuur 4 Samenhang tussen het aandeel CUMI-leerlingen (schooljaren '03/'04- '05/'06) en de Wajong-concentratie (2006) per provincie

Figuur 5 Samenhang tussen het aandeel CUMI-leerlingen (schooljaren '03/'04- '05/'06) en het Wajong-instroomrisico van 18-29 jarigen (2006) per provincie

Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Jeugdmonitor, onderwijsstatistiek

¹¹ CBS Persbericht 99-123 19 mei 1999, *Allochtone leerling presteert minder op examen*.

¹² Ed Smeets, Geert Driessen, Sanne Elfering en Marjolijn Hovius (2009). *Allochtone leerlingen en speciale onderwijsvoorzieningen*. Nijmegen: ITS.

¹³ Begeer, S. et al. (2009). Underdiagnosis and referral bias of autism in ethnic minorities. In: *Journal of Autism and Developmental Psychology* (39) 1, p. 142-148.

¹⁴ A.E. Boon, A.M. de Haan en S.B.B. de Boer (2010). Cliënten Haagse jeugd-ggz geen etnische afspiegeling van de jeugd van de stad. In: *Tijdschrift voor psychiatrie*, 52 (2010) 9, p. 653-658.

¹⁵ Verstraten, K., van Halen, C., *Bruggen slaan*. Sectie Cultuur- en Persoonlijkheidspsychologie Radboud Universiteit Nijmegen, juni 2006.

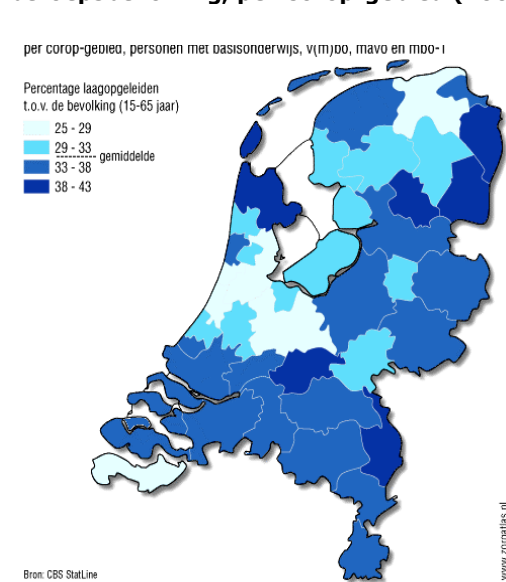
Opleidings-, inkomens- en beroepsniveau van de beroepsbevolking

Het is bekend dat gezinskenmerken zoals het opleidings-, inkomens- en beroepsniveau van de ouders (en de etnische achtergrond) van invloed zijn op het schoolsucces van kinderen (Herweijer 1996, Jungbluth 2010)¹⁶. Kinderen uit lagere sociale milieus komen ook eerder in het speciaal onderwijs en (vooral cluster 4) en praktijkonderwijs terecht, met een daardoor grotere kans op een Wajong-uitkering. Verwacht kan worden dat in regio's waar een relatief groot deel van de bevolking een lage sociaal economische status heeft, ook een relatief groot deel een Wajong-uitkering ontvangt. Hieronder bespreken we de regionale spreiding naar opleidingsniveau, besteedbaar inkomen en beroepsniveau.

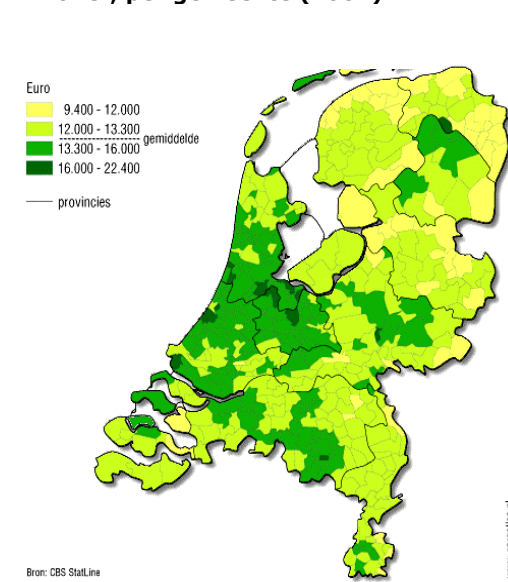
In kaart 3 is het percentage laagopgeleiden per Corop-gebied¹⁷ weergegeven. Gemiddeld heeft 33% van de beroepsbevolking (15-64 jaar) een laag opleidingsniveau. Daarbij gaat het om personen van wie basisonderwijs, v(m)bo, mavo, mbo-1 en onderwijs van vergelijkbaar niveau de hoogst voltooide opleiding is. Relatief hoge percentages laagopgeleiden vinden we in Zuidwest-Drenthe (43%), Oost-Groningen en Zuidwest-Gelderland (beide 42%). Maar ook Zuidoost-Drenthe en Limburg scoren relatief hoog (beide 39%). 'Overig Groningen' kent relatief weinig laagopgeleiden (25%). Dit heeft vooral te maken met het feit dat hierin de universiteitsstad Groningen is gelegen. Het aantal studenten (geen van allen laagopgeleid) maakt daar een relatief groot deel uit van de bevolking¹⁸. Regio's met een gering percentage laagopgeleiden vinden we in de noordelijke Randstad (27%). Wat betreft het besteedbaar inkomen zien we dat gemeenten met inwoners met een hoog besteedbaar inkomen vooral te vinden zijn in de noordelijke Randstad (grote delen van Noord- en Zuid-Holland en Utrecht) (kaart 4). Gemeenten waar de inwoners een laag inkomen hebben, zijn vooral te vinden in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel. De meeste gemeenten in Limburg scoren net iets onder gemiddeld.

We constateren voor de regionale spreiding van het opleidingsniveau enige gelijkens en voor die van het besteedbaar inkomen een iets grotere gelijkens met de regionale verschillen in de Wajong-concentratie. Een deel van de Corop-regio's met een hoog aandeel laagopgeleiden in de beroepsbevolking ligt in een provincie met een relatief hoog aandeel Wajongers. En gemeenten waar de inwoners gemiddeld een laag besteedbaar inkomen hebben, liggen meestal in een provincie met een hoge Wajong-concentratie.

Kaart 3 Percentage laagopgeleiden in de beroepsbevolking, per Corop-gebied (2006)

Kaart 4 Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner, per gemeente (2007)

Bron: RIVM, www.zorgatlas.nl

¹⁶ L. J. Herweijer (2006). Schoolloopbanen in de vier grote steden ongunstiger. In: CBS, *Kwartaalschrift Onderwijsstatistieken 1996-III*.

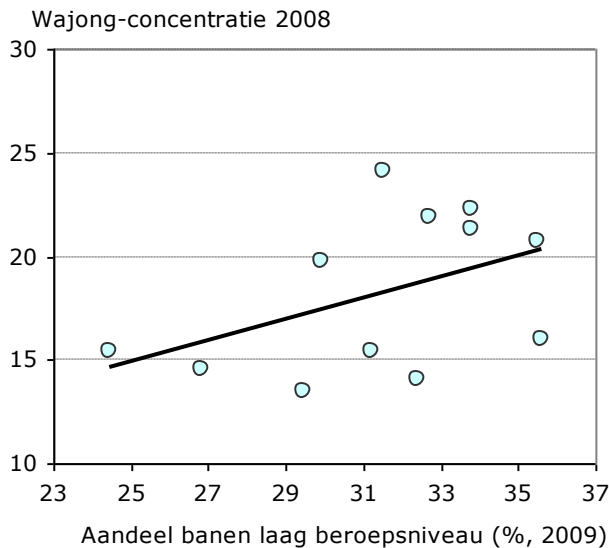
Paul Jungbluth (2010). *De opbrengst van basisscholen in Zuid-Limburg in 2009*. Maastricht: Maastricht University.

¹⁷ Op CBS Statline staan geen cijfers per provincies voor het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en het inkomen. Daarom is gebruik gemaakt van de zorgatlas, die echter geen indeling naar provincie geeft.

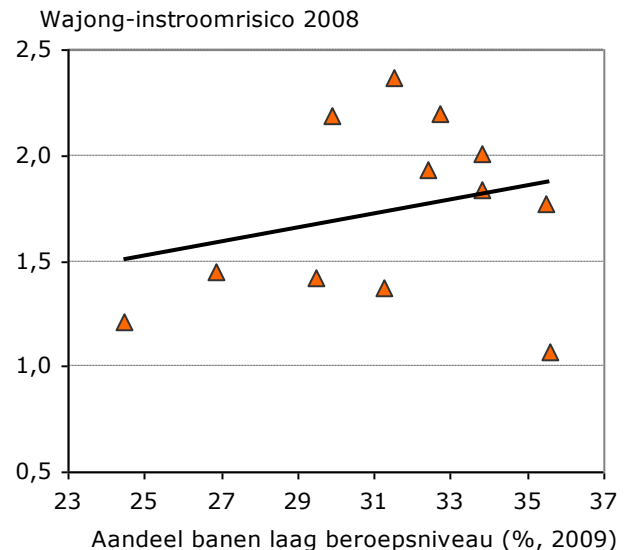
¹⁸ Het grote aantal studenten in de stad Groningen zorgt ervoor dat het percentage laagopgeleiden berekend voor de gehele provincie Groningen relatief laag is, terwijl dit in bepaalde delen van de provincie Groningen juist relatief hoog is.

Dezelfde samenhang zien we terug wanneer we naar het beroepsniveau kijken (figuur 6 en 7). In provincies met een relatief hoge Wajong-concentratie is het aandeel banen met een laag beroepsniveau (uitgedrukt in het aantal banen van elementair en lager niveau in percentage van het totaal aantal banen) relatief hoog. Er is sprake van een matige samenhang ($R=0,5$). De samenhang tussen het Wajong-instroomrisico en het aandeel banen met een laag beroepsniveau is zwakker ($R=0,3$).

Figuur 6
Samenhang tussen het aandeel banen met laag beroepsniveau en de Wajong-concentratie per provincie (2009)

Figuur 7
Samenhang tussen het aandeel banen met laag beroepsniveau en het Wajong-instroomrisico per provincie (2009)

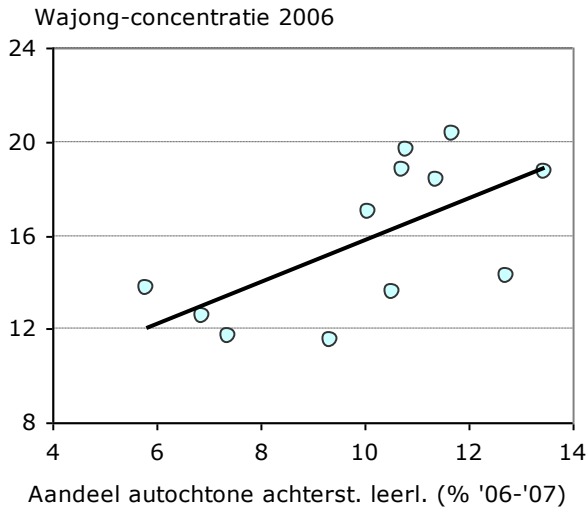
Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Jeugdmonitor, onderwijsstatistiek

Autochtone achterstandsleerlingen

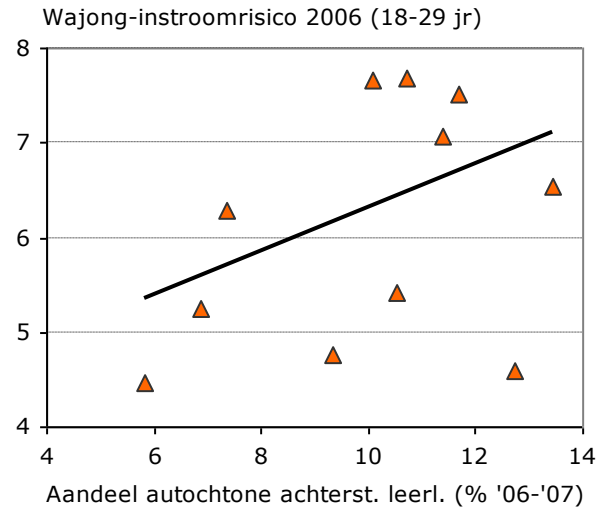
Een indicatie voor het opleidingsniveau van de beroepsbevolking met kinderen is af te leiden uit het aandeel autochtone achterstandsleerlingen¹⁹. Dit zijn leerlingen van wie *beide* ouders maximaal voorbereidend beroepsonderwijs hebben. In het rapport *Beperkt aan het werk* (Jehoel-Gijsbers 2010) wordt een mogelijke samenhang verondersteld tussen de Wajong-concentratie en het aandeel autochtone achterstandsleerlingen (of eigenlijk: het aandeel ouders met een laag opleidingsniveau). Deze veronderstelling was gebaseerd op cijfers van het schooljaar 2002/2003. In figuur 8 en 9 wordt de samenhang op basis van meer recente cijfers weergegeven (schooljaar 2006/2007). Het blijkt dat er een matige samenhang is met de Wajong-concentratie ($R=0,6$) en een zwakke samenhang met het Wajong-instroomrisico van 18-29 jarigen ($0,4$).

¹⁹ Allochtone achterstandsleerlingen werden tot 2006 gedefinieerd aan de hand van etniciteit en autochtone achterstandsleerlingen aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders. Vanaf 2006 is etniciteit geen criterium meer, maar worden achterstandsleerlingen alleen gedefinieerd aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders. Dit gaat cohortsgewijs. Wij maken hier gebruik van de informatie van het schooljaar 2006/2007, waarin voor de leerlingen van 6 jaar en ouder de oude definitie geldt.

Figuur 8
Samenhang tussen het aandeel autochtone achterstandsl leerlingen in het basisonderwijs (schooljaar '06/'07) en de Wajong-concentratie (2006), per provincie

Figuur 9
Samenhang tussen het aandeel autochtone achterstandsl leerlingen in het basisonderwijs (schooljaar '06/'07) en het Wajong-instroomrisico (2006), per provincie

Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Jeugdmonitor, onderwijsstatistiek (maatwerk)

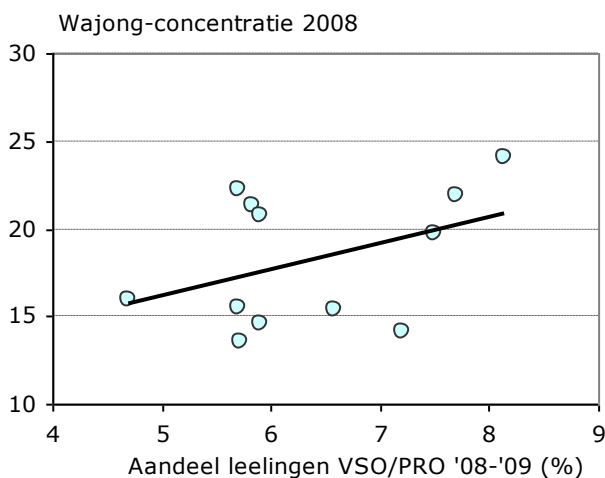
Speciaal voortgezet onderwijs (VSO) en het praktijkonderwijs (PRO)

Het speciaal onderwijs bestaat uit een groot aantal verschillende onderwijsvormen die afgestemd zijn op de handicap van de leerling (zie tekstvak 2). Het aandeel leerlingen²⁰ in het VSO/PRO varieert van 4,7% in Zeeland tot 8,1% in Groningen.

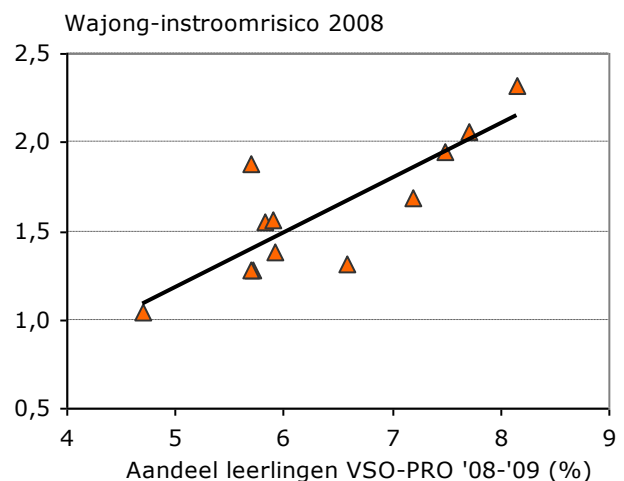
We vinden een zwakke samenhang tussen het aandeel leerlingen in het VSO/PRO en de Wajong-concentratie (zie figuur 10, $R=0,4$)²¹. Een sterke samenhang ligt ook niet voor de hand omdat het VSO en PRO pas vanaf 2000 groeien, terwijl de verschillen in Wajong-concentratie waarschijnlijk al meer dan 12 jaar bestaan.

De Wajong-instroom correleert veel beter met aandeel leerlingen dat VSO of PRO volgt (zie figuur 11). We vinden een sterke samenhang tussen het aandeel VSO/PRO-leerlingen per provincie en het instroomrisico ($R=0,8$).

Figuur 10
Samenhang tussen het aandeel leerlingen in het VSO/PRO (schooljaar '08/'09) en de Wajong-concentratie in 2008, per provincie

Figuur 11
Samenhang tussen het aandeel leerlingen in het VSO/PRO (schooljaar '08/'09) en het Wajong-instroomrisico in 2008, per provincie

Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS, Jeugdmonitor, onderwijsstatistiek

²⁰ Aandeel leerlingen=het aantal leerlingen in VSO/PRO gedeeld door het totaal aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs.

²¹ Getoetst met een *verklarend model naar de instroom Wajong* op gemeentelijk niveau is deze samenhang niet significant (voorlopige informatie, dit model is nog in ontwikkeling; zie bijlage 2).

In onderzoek wordt een relatie gelegd tussen de toename van het aandeel leerlingen in het VSO en PRO en de toename van de Wajong-instroom. De *landelijke* groei van de Wajong-instroom wordt deels toegeschreven aan de groei van het speciaal onderwijs, vooral door de groei van de zogenoemde Clusters 3 en 4²². De groei van het aandeel VSO/PRO leerlingen *per provincie* (in de periode 2002-2009) blijkt echter niet samen te hangen met de groei van het Wajong-instroomrisico per provincie (2002-2009), noch met de groei van de Wajong-concentratie per provincie (2002-2009). Dit komt omdat de provincies nauwelijks van elkaar verschillen wat betreft de groei in het aandeel VSO/PRO leerlingen²³. Dus: er is nauwelijks regionale spreiding in de groei van het speciaal onderwijs waardoor deze ook niet kan samenhangen met de regionale spreiding in groei van de Wajong-concentratie en Wajong-instroomrisico. Hoe dit geïnterpreteerd moet worden is niet duidelijk. Het betekent wellicht dat er andere beïnvloedende factoren zijn die tussen provincies verschillen en die ook sterk van invloed zijn op het Wajong-instroomrisico en de -concentratie. Om meer inzicht te krijgen zijn diepgaandere analyses nodig.

Tekstvak 2 Speciaal onderwijs

Het speciaal onderwijs is in Nederland de benoeming voor onderwijs aan kinderen die vanwege leer- of gedragsproblemen, lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke handicaps of door gedragsstoornissen extra zorg op school nodig hebben. Er is speciaal basisonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs (VSO) en het praktijkonderwijs (PRO).

Deze scholen zijn er in vier categorieën (clusters):

- *Cluster 1: visueel gehandicapte kinderen of meervoudig gehandicapte kinderen met een visuele handicap*
- *Cluster 2: dove of slechthorende kinderen, kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden of meervoudig gehandicapte kinderen die één van deze handicaps hebben*
- *Cluster 3: lichamenlijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK) en langdurig zieke kinderen met een lichamenlijke handicap, of meervoudig gehandicapte kinderen die één van deze handicaps hebben*
- *Cluster 4: zeer moeilijk opvoedbare kinderen, Z.M.O.K., langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamenlijke handicap en kinderen in scholen verbonden aan een pedologische instituut of gesloten jeugdinrichting*

²² Berendsen, E. e.a., De groei van de Wajong-instroom, Kenniscahier 07-01, oktober 2007, UWV Amsterdam

²³ Een uitzondering is Flevoland dat als enige provincie een relatief sterke groei laat zien. Deze 'outlier' is buiten de berekening gelaten.

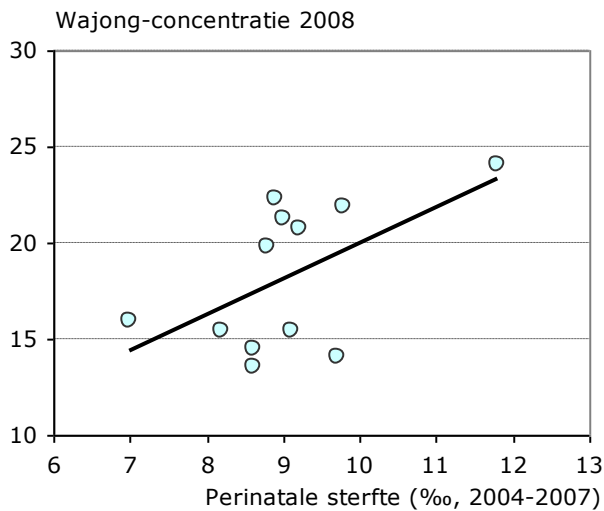
3.2 Samenhang tussen culturele factoren en het beroep op de Wajong

Gezondheid en leefstijl

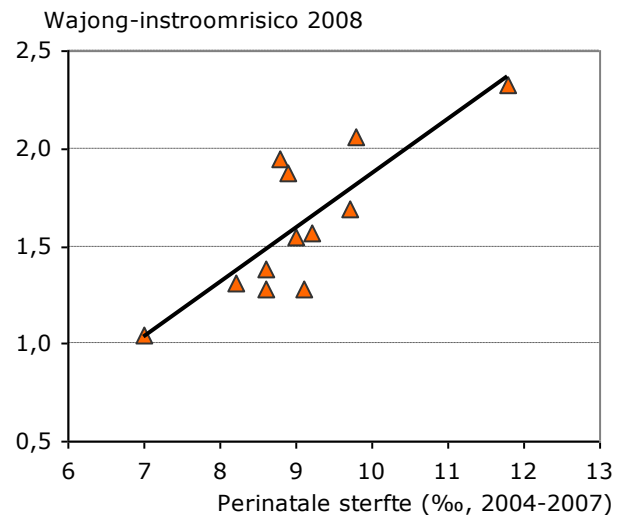
Tussen provincies zijn er verschillen in gezondheid en leefstijl van de bevolking (zie: RIVM zorgatlas; CBS/RIVM 2001; Beemsterboer 2009). Gezondheidsverschillen worden veelal gemeten met behulp van een aantal gezondheidsindicatoren. De huidige set indicatoren is circa 10 jaar geleden ontwikkeld.²⁴ De regionale verschillen in deze indicatoren lopen slechts gedeeltelijk parallel aan de regionale verschillen in Wajong-concentratie en Wajong-instroomrisico. Wel hoort Zuid-Limburg (naast de vier grote steden) voor de meeste gezondheidsindicatoren tot de regio's met het grootste gezondheidsrisico. Zij hebben relatief vaak een minder goede gezondheid, relatief vaak psychische klachten, lichamelijke beperkingen en een lagere levensverwachting bij geboorte. De noordelijke provincies scoren daarentegen op de meeste indicatoren niet veel slechter dan de rest van Nederland. Wel is ook in Groningen de levensverwachting duidelijk lager dan gemiddeld en ligt in Zuidwest Friesland en Groningen het percentage mensen met astma en andere ernstige klachten aan de luchtwegen hoger dan gemiddeld. Drenthe (ook een van de provincies met een relatief hoge Wajong-concentratie) kent weer een relatief hoge levensverwachting evenals in de meeste delen van de provincies in West-Nederland.

Een enkele gezondheidsindicator correleert wel met de regionale verschillen in Wajong-concentratie en/of het Wajong-instroomrisico. Zo is er een – overigens zwakke – samenhang tussen het medicijngebruik op recept en de Wajong-concentratie per provincie ($R=0,3$). Een andere gezondheidsindicator, de perinatale sterfte²⁵ laat een veel sterkere samenhang zien (zie figuur 12 en 13). Zo hangt de perinatale sterfte matig samen met de Wajong-concentratie ($R=0,6$) en sterk met het Wajong-instroomrisico ($R=0,8$). Deze indicator zegt vermoedelijk ook iets over het aandeel kinderen dat te vroeg en/of met problemen wordt geboren. Orlebeke e.a. (1990) noemen als mogelijke oorzaak voor de groei van het speciaal onderwijs de sterk verbeterde neonatale zorg, waardoor baby's die voorheen nog zouden zijn overleden, nu in leven kunnen worden gehouden. Zij vermoeden dat een relatief groot deel van deze kinderen een handicap heeft, waardoor zij aangewezen zijn op het speciaal onderwijs.²⁶

Figuur 12
Samenhang tussen perinatale sterfte^a (gem. 2004-2007) en de Wajong-concentratie (2008), per provincie

Figuur 13
Samenhang tussen perinatale sterfte^a (gem. 2004-2007) en het Wajong-instroomrisico (2008), per provincie

a) Het aantal baby's per 1.000 geboren en dat binnen 7 dagen na de geboorte overlijdt.

Bronnen: UWV, uitkeringsadministratie; CBS Statline, Gezondheid en welzijn

²⁴ Kunst, E, e.a.; Ontwikkeling en toepassing van indicatoren van sociaal-economische status binnen het Gezondheidsstatistisch Bestand, november 2005 Erasmus MC/CBS,

²⁵ Perinatale sterfte is het aantal baby's per 1.000 geboren en dat binnen 7 dagen na de geboorte overlijdt.

²⁶ J.F. Orlebeke, E.A. Das-Smaal, D.I. Boomsma en A.W. Eriksson (1990). De groei van het speciaal onderwijs: een volksgezondheidsprobleem? In: Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (1990;134:1315-9).

Het fenomeen van regionale gezondheidsverschillen is al geruime tijd bekend en er is onder andere door het RIVM onderzoek naar gedaan²⁷. In dat onderzoek worden verbanden gelegd met de sociaal-economische status (SES)²⁸ enerzijds en de gezondheid anderzijds (zie tekstvak 3). Ook onderzoek van Bekaert en Martens (2001)²⁹ geeft bevestiging van een verband tussen sociaal economische status en gezondheid. Zij onderzochten voor het jaar 1999 alle 61.000 geboorten in Vlaanderen en constateerden dat bij laag opgeleide vrouwen significant vaker sprake was van vroeggeboorte van hun kind (50% meer kans), een laag geboortegewicht (100% meer kans), aangeboren misvormingen (300% meer kans) en kindersterfte (50-100% hogere kans).

Tekstvak 3 Verband tussen Sociaal economische status en gezondheid

Factoren die de verschillen in gezondheid tussen groepen mensen met een verschillende SES kunnen verklaren zijn leefgewoonten, psychosociale problematiek en zorg.

Leefgewoonten

In het algemeen geldt dat mensen met een hogere SES gezondere leefgewoonten hebben.

Roken: in lage sociaal economische groepen wordt meer gerookt.

Alcohol: mensen met een hoge SES zijn vaker matige drinkers, terwijl overmatig drankgebruik meer voorkomt bij mannen uit de lage sociaal economische groepen. Het drankgebruik is, binnen de groep vrouwen, relatief hoger bij vrouwen uit hoge sociaal economische groepen.

Voeding: mensen met een hogere opleiding eten vaker verse groenten, vers fruit en volkoren brood. Lager opgeleiden eten juist meer vet en hebben vaker overgewicht. Mensen met een lagere SES ontbijten minder vaak. Ook eten jongeren uit deze groepen meer tussendoortjes en de moeders zijn toegeeflijker met snoep, frisdrank en snacks.

Beweging: lager opgeleiden bewegen meer tijdens het werk en minder in de vrije tijd, waardoor er uiteindelijk geen verschil is.

Werk: mensen met een lagere SES lopen op het werk meer gezondheidsrisico's.

Psychosociale problematiek

Psychosociale problemen komen vaker voor bij mensen met een lagere SES. Men gaat er van uit dat hierdoor de weerbaarheid afneemt, waardoor problemen met de gezondheid kunnen toenemen. Voor veel mensen met een lagere SES zijn er meer oorzaken van stress, en zijn die ook vaker chronisch. Het gaat dan bijvoorbeeld om een langdurig (te) laag inkomen en meer ingrijpende gebeurtenissen, zoals echtscheidingen. Bovendien ontbreekt bij deze groepen vaker een toekomstperspectief, de verwachting dat de omstandigheden zullen verbeteren.

Gezondheidszorg

Mensen met een lage SES hebben meer problemen met de gezondheid. Ze doen vaker een beroep op de huisarts, maar worden minder vaak doorverwezen naar een specialist. Ook hebben ze andere verwachtingen van de zorg dan de artsen. Mensen met een lage SES nemen minder deel aan preventieve zorg, wat zowel voor bevolkingsonderzoeken (borstkanker en baarmoederhalskanker) als voor vaccinatieprogramma's geldt.

Wederkerig verband

Niet alleen leidt een lage SES tot een slechtere gezondheid. Omgekeerd kan een slechte gezondheid ook leiden tot een lage SES, bijvoorbeeld wanneer men vanwege gezondheidsproblemen geen opleiding kan volgen of niet (meer) kan werken.

Bron: S. Hogendoorn, GGD-infokaart, GGD West-Brabant

Leefstijl

De minder goede gezondheid van mensen met een lage SES komt voor een deel door meer gezondheidsrisico's bij deze mensen, zoals bijvoorbeeld schadelijke leefgewoontes (oorzakelijke verbanden). Tussen provincies zijn er verschillen in leefstijl en gezondheidsgedrag (zie ook Beemsterboer 2009). Een leefstijlkenmerk als roken blijkt (sterk) samen te hangen met het beroep op de Wajong (figuur 14 en 15). De correlatie tussen het percentage rokers per provincie (in de bevolking van 12 jaar en ouder) en de Wajong-concentratie bedraagt 0,8; de samenhang met het Wajong-instroomrisico is 0,6. Voor vrouwen zijn deze samenhangen nog iets sterker. Mogelijk dat dit tot een hoger beroep op de Wajong leidt. Uit onderzoek blijkt immers dat er een duidelijk verband is tussen roken tijdens de zwangerschap en het krijgen van een baby met problemen. Roken tijdens de

²⁷ 'Regionale gezondheidsverschillen' november 2001, CBS/RIVM, Voorburg/Bilthoven.

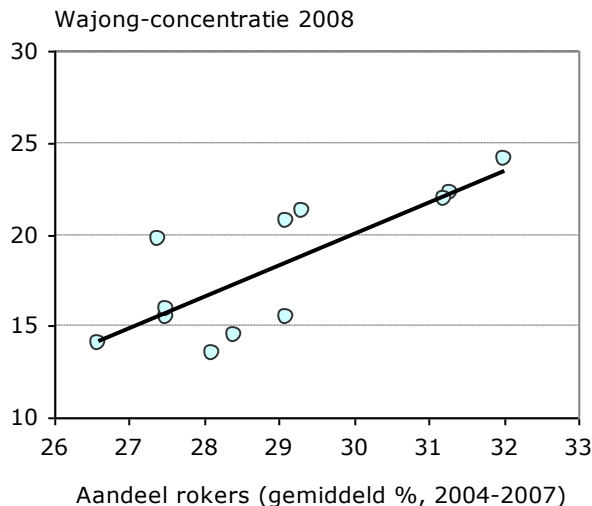
²⁸ De sociaal-economische status (ses) van een individu wordt bepaald door combinatie van inkomen, opleidings- en beroepsniveau. De ses-score van woonwijken (postcodegebieden) wordt bepaald aan de hand van: het gemiddeld huishoudinkomen, het percentage huishoudens met een laag inkomen, het percentage laagopgeleiden en het percentage werklozen in een postcodegebied (ontwikkeld door Frans Knol, SCP).

²⁹ A. Bekaert en G. Martens (2001). Invloed van sociale factoren op zwangerschap, bevalling en geboorte. Universiteit van Gent. In: *Gezondheidsindicatoren 2000* (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap).

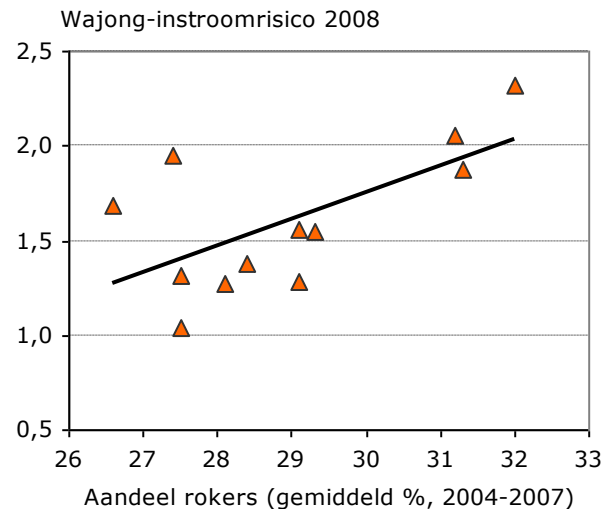
zwangerschap leidt tot een lager geboortegewicht, meer gezondheidsproblemen en op latere leeftijd van het kind tot leer- en gedragsproblemen (Van der Tuin-Batstra 2004³⁰).

Voor het aantonen van causale verbanden tussen de gezondheidsindicatoren en het beroep op de Wajong is diepgaand onderzoek en meer expertise op het terrein van ziekte en ziektepreventie en relaties daarvan met arbeidsongeschiktheid noodzakelijk.

Figuur 14
Samenhang tussen het percentage rokers in de bevolking van 12 jr. en ouder (gemiddeld 2004-2007) en de Wajong-concentratie (2008), per provincie

Figuur 15
Samenhang tussen het percentage rokers in de bevolking van 12 jr. en ouder (gemiddelde 2004-2007) en het Wajong-instroomrisico (2008), per provincie

Bronnen: UWV, uitkeringsadministratie; CBS Statline, gezondheid en welzijn.

3.3 Samenhang tussen arbeidsmarktkenmerken en het beroep op de Wajong

Werkloosheid

Bij vergelijking van de regionale spreiding van de concentratie Wajong-uitkeringen en de concentratie WW-uitkeringen zagen we al dat er een grote overeenkomst is. Ook wanneer we de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico correleren met het werkloosheidspercentage³¹ zien we een sterke samenhang (figuur 16 en figuur 17). Voor beide indicatoren bedraagt de correlatie met het werkloosheidspercentage 0,7 ($R=0,7$)³².

Op basis van de *labour queue* theorie van Thurow (1975)³³ kan worden verondersteld dat werkgevers in een ruime arbeidsmarkt, met hoge werkloosheid, mensen met beperkingen minder snel zullen aannemen dan in een krappe arbeidsmarkt. Verondersteld kan worden dat bij hoge werkloosheid jongeren met beperkingen eerder een beroep op de Wajong zullen doen.

We zijn nagegaan in hoeverre een stijging of daling in het werkloosheidspercentage in jaar t samenhangt met een stijging of daling in het Wajong-instroomrisico in jaar $t+1$. Deze samenhang bedraagt 0,4 en de regressiecoëfficiënt is 3,2 (significant bij 108 waarnemingen³⁴). Dit is een zwakke samenhang, maar het betekent wel dat een toename van de werkloosheid met 20 procent (bijvoorbeeld van 5% naar 6%) leidt tot een extra toename van 6,4 procent voor het instroomrisico (bijvoorbeeld van 16 naar 17 per 10.000 inwoners van 18-64 jaar).

³⁰ Laura van der Tuin-Batstra (2004). *Difficult birth, difficult life*. Proefschrift. Groningen: University of Groningen.

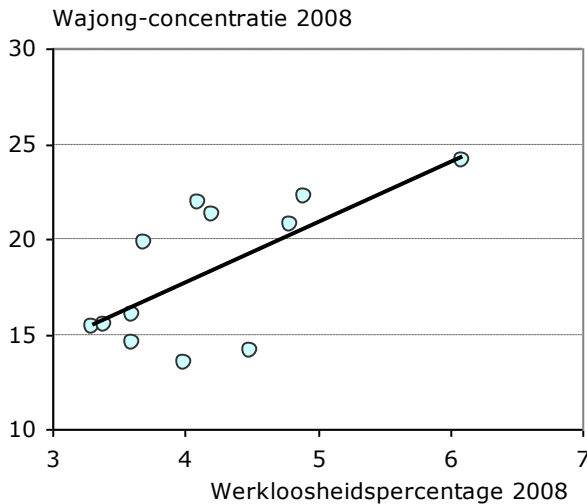
³¹ CBS definitie van werkloosheidspercentage: aantal personen (15 tot 65 jaar) zonder werk, of met werk voor minder dan twaalf uur per week, die actief op zoek zijn naar betaald werk voor twaalf uur of meer per week en die daarvoor direct beschikbaar zijn als percentage van de beroepsbevolking.

³² De provincie Groningen is enigszins een 'outlier' (d.w.z. heeft een extreme positie). Wanneer we deze provincie uit de berekening laten, dan daalt de samenhang met Wajong-concentratie en met het instroomrisico in beide gevallen naar 0,5 (een matig verband).

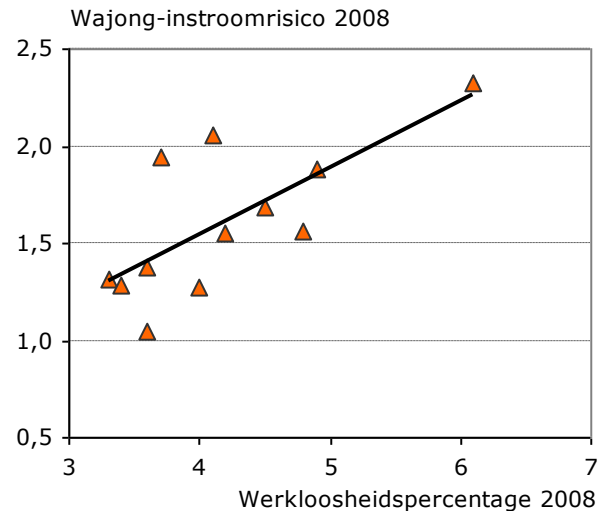
³³ L. Thurow (1975). *Generating inequality*. New York: Basic books. De *labour queue* theorie houdt in dat werkgevers sollicitanten in een rij rangschikken naar hun vermeende productiviteit. De laatsten in de rij worden het minst snel aangenomen.

³⁴ Er zijn 108 waarnemingen: 12 provincies maal 9 jaren. De t -waarde = 3.79.

Figuur 16
Samenhang tussen het werkloosheidspercentage en de Wajong-concentratie (2008), per provincie

Figuur 17
Samenhang tussen het werkloosheidspercentage en het Wajong-instroomrisico (2008), per provincie

Bronnen: UWV, uitkeringsadministratie; CBS Statline, arbeid en sociale zekerheid.

WSW-banen en reguliere banen voor werknemers

De sociale werkvoorziening is een overheidsvoorziening in Nederland op grond van de Wet sociale werkvoorziening. Deze biedt mensen met een arbeidshandicap een passende werkplek in een zo regulier mogelijke, aan de arbeidshandicap aangepaste, werkomgeving. Die werkplek kan beschut, binnen het SW-bedrijf worden aangeboden of – de laatste tijd in toenemende mate – op een passende plaats bij reguliere instellingen en bedrijven. Het gebruik van de sociale werkvoorziening is op vrijwillige basis.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de sociale werkvoorziening ligt bij de gemeenten. De feitelijke en dagelijkse uitvoering ligt bij de SW-bedrijven. Bij deze door de gemeenten opgerichte bedrijven werken in totaal circa 100.000 mensen met een WSW-indicatie op een sociale werkplek. Dat is ongeveer 1,3% van het totaal aantal banen voor werknemers. Dit percentage varieert nogal tussen de provincies. In tabel 3 zien we dat het aandeel WSW-banen in de totale werkgelegenheid in de provincies Groningen, Drenthe en Limburg (bijna) twee keer zo hoog ligt als het Nederlands gemiddelde: resp. 2,7, 2,6 en 2,4 procent versus 1,3% voor Nederland. In Utrecht en Noord-Holland ligt het twee keer zo laag als gemiddeld (in beide provincies 0,7%). Per 100 inwoners van 20-64 jaar is er gemiddeld 1 WSW-baan en zijn er 75 reguliere banen. Ook voor deze kenmerken zien we grote verschillen tussen de provincies. In Groningen, Drenthe en Limburg zijn er 1,7 tot 1,8 WSW-baan per 100 inwoners van 20-64 jaar, terwijl er dat in Flevoland, Utrecht en Noord- en Zuid-Holland slechts 0,5 tot 0,7 zijn. Het aantal reguliere banen per 100 inwoners van 20-64 jaar is daaraan tegenovergesteld. Dat aantal is relatief laag in de drie noordelijke provincies (resp. 66, 63 en 63), en ook in Flevoland en Zeeland (resp. 57 en 64). In Utrecht en Noord-Holland zijn er de meeste banen per 100 inwoners (resp. 87 en 84). Dat Flevoland op beide type banen zo laag scoort, komt omdat Flevoland meer een woonprovincie dan een werkprovincie is (mensen werken buiten de provincie).

Het relatief hoge aantal WSW-banen in Groningen, Drenthe en Limburg gaat gepaard met een relatief hoog percentage werkenden onder de Wajongers (26 tot 29% versus circa 20% in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland). Dit hoge percentage werkenden is dankzij de mogelijkheid om in de WSW te werken: in deze provincies werkt niet alleen een groter deel van de Wajongers, maar van degenen die werken heeft een veel groter deel een WSW-baan dan in andere provincies. Ongeveer driekwart van de werkende Wajongers in Groningen, Drenthe en Limburg werkt in de WSW, terwijl dat in Flevoland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland ongeveer de helft is (Jehoel-Gijsbers 2010: p. 108).

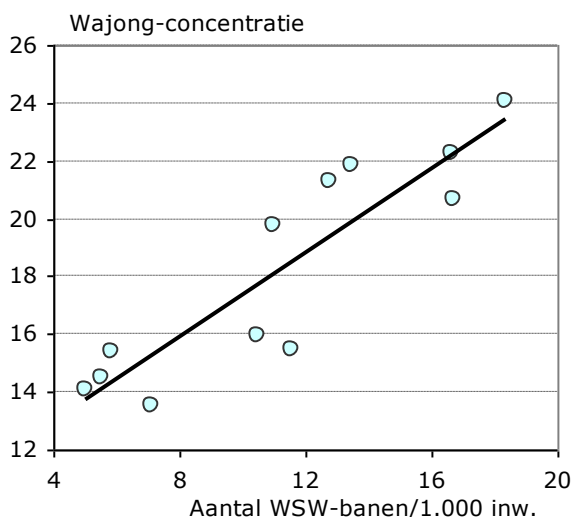
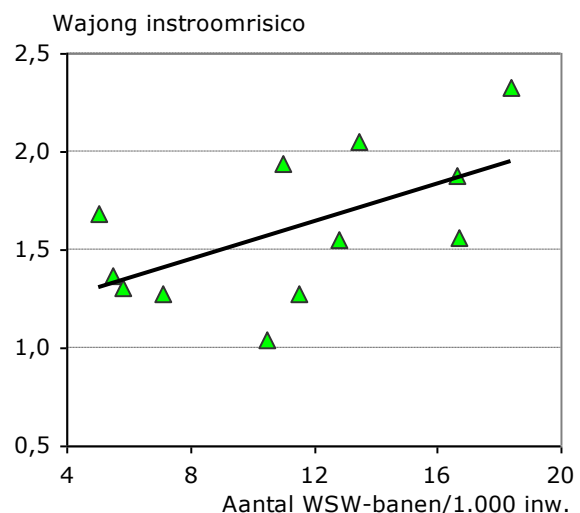
Tabel 3 Aantal WSW-banen in % van het totaal aantal banen, aantal WSW-banen en het aantal reguliere banen in percentage van het aantal inwoners 20-64 jaar, per provincie, 2006

	Aantal WSW-banen in % van totaal aantal banen	Aantal WSW-banen in % van het aantal inwoners 20-64 jaar	Aantal reguliere banen in % van het aantal inwoners 20-64 jaar
Groningen	2,7	1,8	66
Friesland	2,0	1,3	63
Drenthe	2,6	1,7	63
Overijssel	1,8	1,3	74
Flevoland	0,9	0,5	57
Gelderland	1,5	1,1	72
Utrecht	0,7	0,6	87
Noord-Holland	0,7	0,6	84
Zuid-Holland	0,9	0,7	76
Zeeland	1,6	1,0	64
Noord-Brabant	1,5	1,2	78
Limburg	2,4	1,7	69
Nederland	1,3	1,0	75

Bronnen: Bolhuis en Flapper (2007)³⁵; CBS Statline, Banen van werknemers.

We vinden een zeer sterke positieve correlatie tussen het aantal WSW-banen per 1.000 inwoners en de Wajong-concentratie ($R=0,9$) en een matige correlatie met het Wajong-instroomrisico ($R=0,6$; 2008) (zie figuur 18 en 19).

In regio's met een hoge Wajong-concentratie zijn er relatief veel WSW-banen. Deze samenhang is niet onverwacht: WSW-banen zijn bedoeld voor mensen met een arbeidshandicap (zoals Wajongers) die aangewezen zijn op werk in een beschutte omgeving. Mogelijk is er ook een verband met de beperkte reguliere werkgelegenheid en de relatief hoge werkloosheid in provincies met een hoge Wajong-concentratie. In deze regio's zullen er relatief veel mensen met arbeidsbeperkingen werkloos zijn. Daardoor is er meer noodzaak voor regionaal arbeidsmarktbeleid in de vorm van sociale werkvoorziening én is er meer aanleiding voor gehandicapten om een Wajong-uitkering aan te vragen.

Figuur 18 Samenhang tussen het aantal WSW-banen per 1.000 inwoners (20-64 jr.) (2006) en de Wajong-concentratie per provincie (2008)

Figuur 19 Samenhang tussen het aantal WSW-banen per 1.000 inwoners (20-64 jr.) (2006) en het Wajong-instroomrisico per provincie (2008)

Bronnen: UWV, uitkeringsadministratie; Bolhuis en Flapper 2007.

³⁵ Peter Bolhuis en Eelco Flapper (2007). *Jaarrapport WSW-statistiek 2006*. Leiden: Research voor Beleid.

3.4 Samenhang tussen institutionele factoren en het beroep op de Wajong

Onderwijs

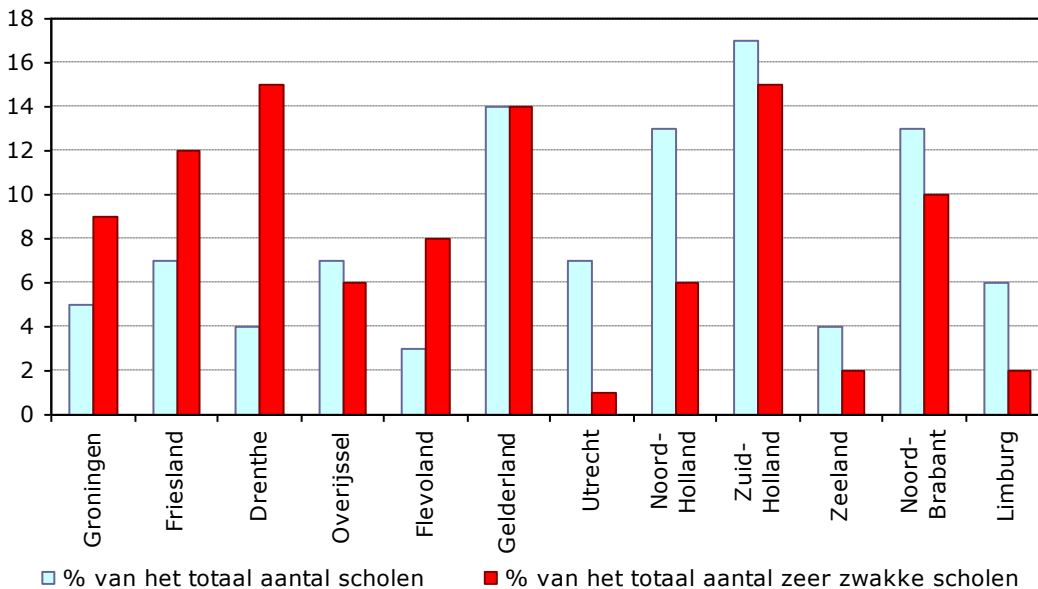
Vooral voor zorgleerlingen is het belangrijk dat zij onderwijs krijgen dat op hun behoeften is afgestemd. Als dit niet het geval is, zal dit waarschijnlijk een negatief effect hebben op hun ontwikkeling waardoor zij minder arbeidsmogelijkheden hebben.

De kwaliteit van het reguliere onderwijs is van belang om zorgleerlingen niet buiten de boot te laten vallen. De Onderwijsinspectie houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en verricht periodiek onderzoek naar zeer zwakke basisscholen (Inspectie van het Onderwijs 2010).³⁶ Deze scholen stemmen hun zorg minder goed af op de verschillen tussen leerlingen. Leerlingen die extra zorg en begeleiding nodig hebben zijn op deze scholen dus veel slechter af (p. 6).

Uit het laatste onderzoek van de Inspectie komt naar voren dat de drie noordelijke provincies en Flevoland relatief veel zeer zwakke basisscholen hebben (zie figuur 20). Zo staat in Groningen 5% van het totaal aantal scholen (1^e kolom), maar 9% van het totaal aantal zeer zwakke scholen (2^e kolom). De provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg hebben relatief weinig zeer zwakke scholen (hun aandeel in het totaal aantal zwakke scholen (2^e kolom) is lager dan hun aandeel in het totaal aantal scholen (1^e kolom). De regionale spreiding van het aandeel zeer zwakke basisscholen hangt samen met de regionale spreiding in Wajong-concentratie: provincies met een relatief hoge Wajong-concentratie hebben een relatief groot aandeel zeer zwakke scholen. Een uitzondering is Limburg dat wel een hoge Wajong-concentratie kent, maar slechts een klein aandeel zeer zwakke scholen; en Flevoland dat een relatief lage (wel sterk groeiende) Wajong-concentratie heeft, maar een relatief groot aandeel zeer zwakke scholen.

In het onderzoek worden de volgende contextkenmerken genoemd die samenhangen met zeer zwakke scholen (p. 31): het gaat vaak om kleine scholen in plattelandsgebieden, met relatief veel achterstandsleerlingen, waar het ambitieniveau van besturen, leerkrachten en ouders relatief laag is, en waar sprake is van een laag opgeleide beroepsbevolking. Het is mogelijk dat zorgleerlingen op zeer zwakke scholen en wonend in een weinig stimulerende omgeving vaak met leerachterstanden en andere problemen te maken krijgen, waardoor zij later eerder een beroep op de Wajong doen.

Figuur 20 Spreiding zeer zwakke scholen over de provincies (1-1-2010)

Bron: Inspectie van het Onderwijs (2010): *Zeer zwakke scholen in het basisonderwijs*.

Uitvoering gemeentelijk beleid en het beroep op de Wajong

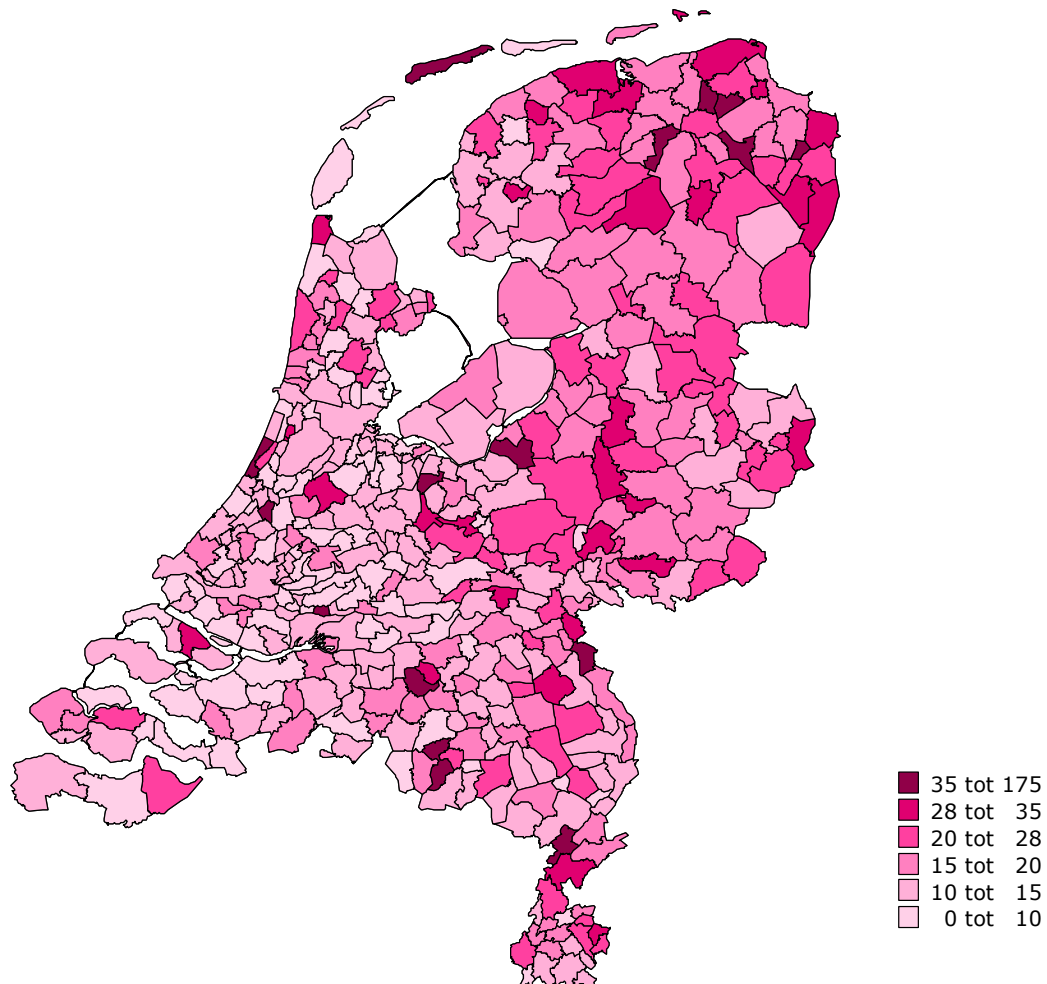
In paragraaf 2.1 hebben we gezien dat de verschillen in Wajong-concentratie tussen de provincies zeer groot zijn. Ze vallen echter niet bij de verschillen tussen gemeenten. Per gemeente varieert de Wajong-concentratie tussen de 1 en 172 per 1.000 inwoners (zie kaart 5). Toch zien we ook dat de noordelijke provincies relatief donker zijn gekleurd en West-Nederland relatief licht. De grote verschillen tussen gemeenten ontstaan deels door het toeval en deels doordat een aantal gemeenten grote instellingen waar Wajongers wonen binnen hun grenzen hebben. Vooral als het om

³⁶ Inspectie van het Onderwijs (2010). *Zeer zwakke scholen in het basisonderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

een kleine gemeente gaat, verhoogt een instelling waar een paar honderd gehandicapten wonen de Wajong-concentratie sterk. Zo heeft bijvoorbeeld Ermelo (Gelderland) een Wajong-concentratie van 47. De meeste van deze Wajongers wonen in een grote instelling voor gehandicaptenzorg. De Wajong-concentratie in kleine gemeenten is dan ook sterk afhankelijk van het toeval. Het instroomrisico is namelijk vrij klein, gemiddeld ongeveer 0,15% of 1,5 per 1.000 inwoners. Ter illustratie een voorbeeld. In een kleine gemeente, zoals Vlieland met circa 700 inwoners in de leeftijd van 18-64 jaar, wordt er eens in een paar jaar een nieuwe Wajong-uitkering toegekend. De Wajong-concentratie op Vlieland is 5,7. Als daar door een ongeluk in één jaar twee 17 jarigen ernstig gehandicapt raken, dan stijgt de Wajong-concentratie in het volgende jaar naar 8,6. Een groei van ruim 50% in één jaar, zonder dat er een causaal verband met werkloosheid, volksgezondheid of andere factoren te leggen is.

Ook bij de grote gemeenten is de invloed van de aanwezigheid van grote instellingen of woongemeenschappen voor gehandicapten waarneembaar. Zo bepaalt, bijvoorbeeld, de aanwezigheid van *het Dorp* in de gemeente Arnhem ongeveer 8% van de Wajong-concentratie in die gemeente. Als we de bewoners van *het Dorp* niet zouden meetellen, dan zou de Wajong-concentratie in 2008 23,5 zijn in plaats van 25,6.

Kaart 5 Wajong-concentratie (aantal Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners 18-64 jr.) per gemeente, 2008

Bronnen: UWV uitkeringsadministratie; CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Vanaf 2005 is de doorstroom van bijstand naar de Wajong sterk toegenomen

In deze notitie kijken we naar een bepaald aspect van het gemeentelijk beleid, namelijk de uitstroom uit de bijstand naar de Wajong. De doorstroom van mensen met een bijstandsuitkering naar de Wajong is er sinds het begin van de Wajong (1998) geweest. Waarschijnlijk stroomden er voor de invoering van de Wajong ook al mensen van bijstand naar de AAW, de voorloper van de Wajong. Vanaf 2005 is deze doorstroom sterk gegroeid. Met de invoering van de WWB per 1 januari 2004 hebben gemeenten een sterke financiële prikkel om het aantal bijstandsuitkeringen terug te dringen. Dit zou de sterke groei van de stroom mensen die vanuit de bijstand naar de Wajong gaat kunnen

verklaren. Gemeenten hebben meer belang bij het screenen van hun cliënten op arbeidshandicaps om deze vervolgens door te verwijzen naar de Wajong. Het is de vraag of gemeenten hierbij een zodanig verschillend beleid en/of een zodanig verschillende opbouw van de bijstandspopulatie hebben dat het de regionale verschillen in Wajong-concentratie kan verklaren. Het ligt voor de hand dat eventuele verschillen tussen provincies verklaard kunnen worden door de verschillen in de populaties van mensen met een bijstandsuitkering. Het is echter niet bekend wat het aandeel mensen met een arbeidshandicap in de bijstandspopulatie per regio is. We kunnen wel een globale indruk krijgen van de doorstroom per regio en de invloed van die doorstroom op de Wajong-concentratie.

In tabel 4 is per regio weergegeven welk deel van de bijstand doorstroomt naar de Wajong. Daarbij is het deel van de bijstand bepaald aan de hand van het aantal doorstromers (vanuit de bijstand naar de Wajong) per 1.000 personen in de bijstand. Gemiddeld is dit aandeel hoog in Gelderland en Overijssel en laag in Noord- en Zuid-Holland en Zeeland. Landelijk stroomde in 2008 ruim 10% van alle bijstandsontvangers door naar de Wajong.

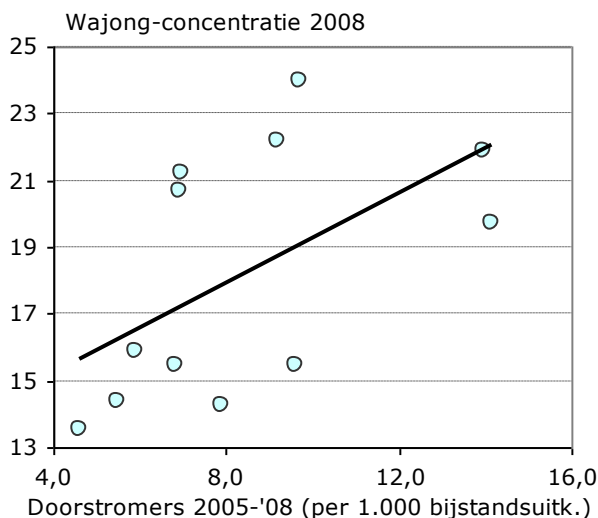
Er is een matige correlatie tussen het aandeel doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en de Wajong-concentratie (zie figuur 21, $R=0,6$). Er is een sterke samenhang tussen het aantal doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en het Wajong-instroomrisico (zie figuur 22, de $R=0,7$). De sterke samenhang met de instroom in de Wajong is goed verklaarbaar, immers een belangrijk deel van de instroom is afkomstig van de bijstand (van 2005 t/m 2008 gemiddeld 15% (niet in tabel 4)).

Tabel 4 Ontwikkeling van het aantal doorstromers naar de Wajong per 1.000 personen in bijstand (jonger dan 65 jaar), van 2002 t/m 2008

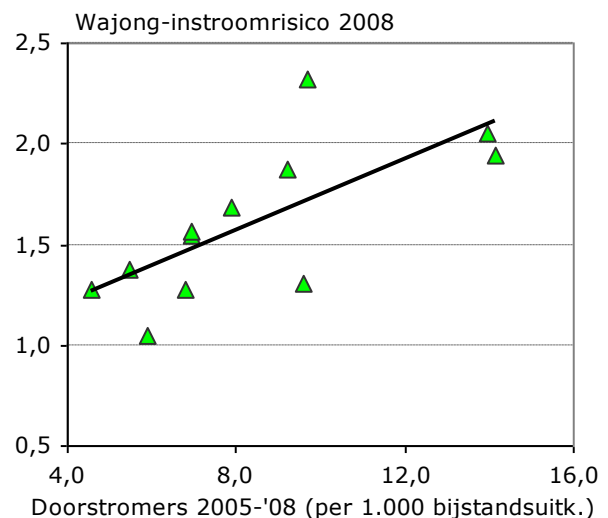
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gemiddeld 2002-2004	Gemiddeld 2005-2008
Groningen	4,0	3,2	3,0	3,3	8,3	14,1	14,6	3,4	9,7
Friesland	3,8	3,2	2,4	2,4	5,1	11,1	10,8	3,1	7,0
Drenthe	4,4	3,7	3,2	3,0	5,0	12,0	18,6	3,7	9,2
Overijssel	3,6	3,7	3,4	6,9	12,3	21,5	16,7	3,6	14,0
Flevoland	2,3	3,1	2,0	2,6	5,1	12,8	13,3	2,5	7,9
Gelderland	4,1	4,2	3,8	5,4	13,6	21,2	18,7	4,0	14,2
Utrecht	4,8	3,9	3,4	3,4	7,6	13,6	16,0	4,0	9,6
Noord-Holland	1,9	2,1	1,9	2,7	4,1	7,1	8,8	2,0	5,5
Zuid-Holland	1,2	1,4	1,4	1,8	3,4	7,6	6,3	1,3	4,6
Zeeland	2,9	2,4	3,4	2,4	3,0	9,1	10,8	2,9	5,9
Noord-Brabant	2,8	2,1	2,5	3,3	6,7	10,3	7,7	2,5	6,8
Limburg	2,6	2,4	3,0	3,6	5,4	8,3	11,2	2,6	6,9
Nederland	2,5	2,5	2,4	3,1	6,1	11,0	10,7	2,5	7,4

Bron: UWV uitkeringsadministratie, VZA (2002-2005), Polisadministratie (na 2005), CBS bijstandsstatistiek

Figuur 21 Samenhang tussen het aantal doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en de Wajong-concentratie per provincie (2008)

Figuur 22 Samenhang tussen het aantal doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en de Wajong-instroomrisico per provincie (2008)

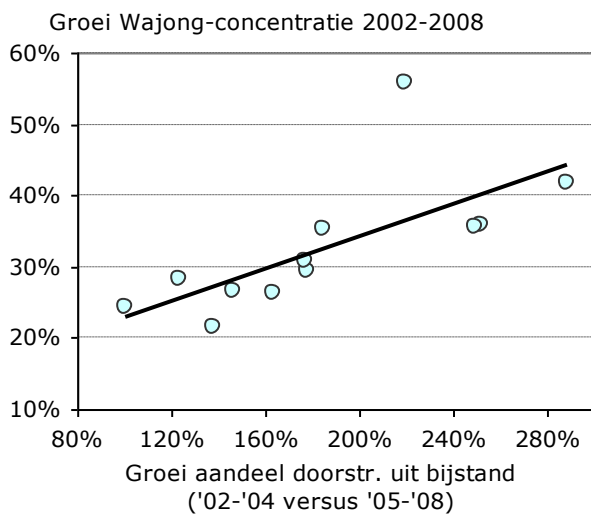

Bron: UWV uitkeringsadministratie, VZA en Polisadministratie, CBS bijstandsstatistiek

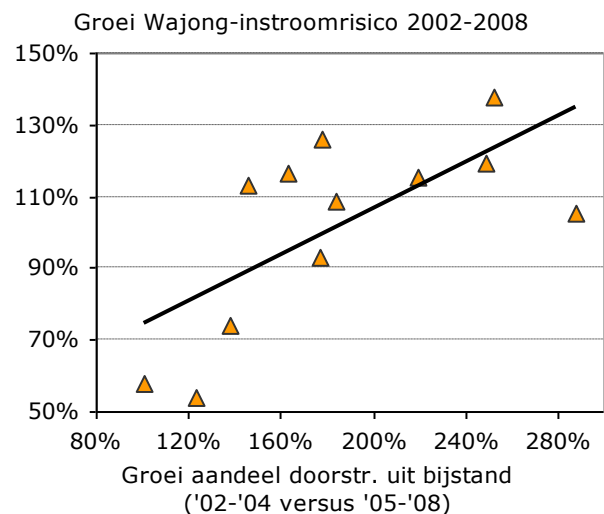
In tabel 4 zagen we dat er verschillen zijn tussen de provincies in de toename van het aandeel doorstromers vanuit de bijstand naar Wajong. Het is de vraag in welke mate dit ook heeft geleid tot regionale verschillen in de groei van de Wajong-concentratie. Om deze vraag te beantwoorden hebben we de *groei* van het aandeel doorstromers gerelateerd aan de *groei* in de Wajong-concentratie en de *groei* in het Wajong-instroomrisico. Omdat er voor de doorstroom vanuit de bijstand een breekpunt ligt bij 2004 (invoering van de WWB) zijn we voor de berekening van de groei in het aandeel doorstromers uitgegaan van de gemiddelde³⁷ doorstroom in de periode 2005-2008 ten opzichte van de gemiddelde doorstroom in de periode 2002-2004 (laatste twee kolommen van tabel 4³⁸). Een relatief sterke groei van doorstromers zien we in de provincies Overijssel (288%), Gelderland (252%) en Zuid-Holland (249%). In Zeeland is er een relatief geringe groei (101%), evenals in Friesland (124%) en in Utrecht (138%).³⁹

In figuur 23 en 24 is te zien dat er een sterke samenhang is tussen de groei van het aandeel doorstromers enerzijds en de groei van de Wajong-concentratie en groei in het Wajong-instroomrisico anderzijds in de periode 2002-2008. Voor beide samenhangen bedraagt de correlatie 0,7 ($R=0,7$)⁴⁰. Dit betekent dat provincies, waarin ná 2004 een groter deel van de bijstandsontvangers naar de Wajong doorstroomt dan in de periode 2002-2004, een duidelijk sterkere toename in het Wajong-instroomrisico en Wajong-concentratie laten zien. Dit resultaat betekent dat ongeveer de helft⁴¹ van de regionale verschillen in **groei** van de Wajong-concentratie en – instroomrisico kan worden toegeschreven aan de verschillen in **groei** van doorstromers van bijstand naar Wajong.

Figuur 23
Samenhang tussen de groei^a in aantal doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en de groei in Wajong-concentratie per provincie (2008)

Figuur 24
Samenhang tussen de groei^a in aantal doorstromers per 1.000 personen in de bijstand en de groei in Wajong-instroomrisico per provincie (2008)

a) De groei van de doorstroom is als volgt berekend: 'gemiddelde doorstroom in de periode 2005-2008 minus gemiddelde doorstroom in periode 2002-2004' gedeeld door 'gemiddelde doorstroom in periode 2002-2004'.
Bron: UWV uitkeringsadministratie, VZA en Polisadministratie, CBS bijstandsstatistiek

WWB-inkomensdeel

Als in gemeenten relatief meer mensen overgaan van de bijstand (WWB) naar de Wajong, dan betekent dat voor die gemeenten dat zij relatief minder uitgaven hebben. We noemen dat een positief

³⁷ We gaan uit van het gemiddelde over de jaren 2005-2008 omdat gemeenten niet in hetzelfde tempo (zelfde jaar) hun bestand zijn gaan doorlichten.

³⁸ De groei van de doorstroom is als volgt berekend: 'gemiddelde doorstroom in de periode 2005-2008 minus gemiddelde doorstroom in periode 2002-2004' gedeeld door 'gemiddelde doorstroom in periode 2002-2004'.

³⁹ Een groeipercentage van 288% betekent bijna een verdrievoudiging (2,9), 101% betekent een verdubbeling, enzovoorts.

⁴⁰ Wanneer Flevoland bij de berekening van de samenhang tussen groei van het aandeel doorstromers en groei van de Wajong-concentratie resp. groei van het Wajong-instroomrisico uit de berekening wordt gelaten (deze provincies is daar een 'outlier'), dan neemt de correlatie toe tot 0,9 resp. 0,8.

⁴¹ De verklaarde variantie (R^2) = 0,5.

resultaat op het WWB-inkomensdeel: het WWB-budget voor de uitkeringen is dan groter dan de uitgaven.

Prestaties van gemeenten op de WWB

Gemeenten hebben een financiële prikkel om beter te presteren bij de uitvoering van de bijstand. Met presteren bedoelen we hier voorkomen van instroom en bevorderen van uitstroom. Het geld dat jaarlijks overblijft van het budget voor het WWB-inkomensdeel, kan een gemeente naar eigen inzicht besteden. Vooral de voorheen relatief 'slecht' presterende gemeenten kunnen winst behalen door beter te gaan presteren (dus beter instroom voorkomen en uitstroom bevorderen).

Gemeenten die voor 2004 relatief 'slecht' presteerden op de bijstand hadden relatief veel mensen met een bijstandsuitkering. Onder andere door achterstand bij het activeren van bijstandsontvangers hadden nog relatief veel mensen een WWB-uitkering. Daardoor hadden deze gemeenten in 2004 en 2005 een relatief hoog budget voor het WWB-inkomensdeel. Het is waarschijnlijk dat vooral deze gemeenten na 2004 een inhaalslag hebben gemaakt, daarmee een betere prestatie op het budget realiseerden. Deze prestatie houdt in dat relatief veel mensen uit de bijstand zijn gegaan (uitstroom). De reden voor uitstroom kan zijn dat men ging werken maar kan ook inhouden dat men overging naar de Wajong indien men aan de criteria voor de Wajong voldeed. Een grote prestatie op budget kan dus samenhangen met een hogere instroom in Wajong.

Met een eerste versie van een econometrisch model dat UWV laat ontwikkelen om de Wajong-instroom per gemeente, gecorrigeerd voor objectieve factoren, in kaart te brengen, is er een positief significant verband gevonden tussen de prestatie op het WWB-inkomensdeel en de Wajong-instroom. Een betere prestatie correleert met een grotere Wajong-instroom (zie bijlage 2). In het model wordt een negatief verband gevonden tussen de prestatie op het WWB-inkomensdeel en de Wajong-concentratie. Dat kan verklaard worden doordat vóór 2004/2005 relatief veel mensen in de bijstand zaten terwijl in andere gemeenten al eerder doorstroom naar de Wajong had plaatsgevonden. Deze bevindingen omtrent ontwikkelingen in de WWB tonen aan dat de regionale verschillen in Wajong concentratie en instroom duidelijk samenhangen met de doorstroom uit de WWB naar de Wajong. Deze samenhang tussen WWB en Wajong zal vermoedelijk voor een groot deel te maken hebben met de samenstelling van de WWB-populatie in die regio (meer personen met arbeidshandicaps die voldoen aan Wajongcriteria) maar ook met de ontwikkelingen in de gemeentelijke uitvoering van de WWB. Zonder deze ontwikkelingen in de gemeentelijke uitvoering zat een groot deel van deze 'Wajongers' vermoedelijk nog in de bijstand, was de Wajong minder hard gegroeid en waren de regionale verschillen in de groei van de Wajong minder groot geworden.

Uitvoering UWV-beleid en het beroep op de Wajong

In de voorgaande paragrafen werden tal van factoren beschreven die al dan niet samenhangen met de regionale verschillen in Wajong-concentratie en -instroomrisico. Naast de invloed van de uitvoering van gemeentelijk beleid, zal er mogelijk ook invloed zijn van de uitvoering van UWV-beleid. UWV beoordeelt de aanvragen voor een Wajong-uitkering, en toegekende aanvragen leiden tot instroom in de Wajong. UWV hanteert een landelijk beleid gebaseerd op de landelijke wetgeving, dit in tegenstelling tot gemeentelijke diversiteit in lokale beleidsregels ten aanzien van de uitvoering van de WWB. Landelijk beleid betekent niet dat er geen regionale verschillen zijn in uitkomsten van de uitvoering van het landelijke beleid: de uitslag van een claimbeoordeling volgens landelijke richtlijnen wordt immers vooral beïnvloed door de aard en ernst van de beperkingen van de Wajong-aanvrager in relatie tot de wettelijke criteria voor een Wajong-uitkering. Aangezien de aard en de omvang van de toestroom naar de Wajong verschilt tussen de regio's, verschilt hierdoor ook het aantal toekenningen en afwijzingen door UWV per regio. Een indicatie voor mogelijke verschillen in regionale uitvoering als oorzaak voor regionale verschillen in Wajong-concentratie en instroom, is het toekenningpercentage per provincie. Dit is het percentage bij UWV ingediende Wajong-aanvragen, dat leidt tot toekenning van een Wajong-uitkering (= instroom in de Wajong).

Het toekenningspercentage was in 2009 gemiddeld 68%⁴²: 68% van alle bij UWV ingediende aanvragen voor een Wajong-uitkering leidde tot toekenning van een Wajong-uitkering. Dit varieert tussen de provincies. In de vier noordelijke provincies werd in 2009 gemiddeld 62% van de aanvragers toegelaten tot de Wajong, en in Limburg 61%: het toekenningpercentage is dus lager in de regio's met de hoogste Wajong-concentratie.

⁴² Dit cijfer kan iets afwijken van informatie in officiële UWV cijfers. In dit cijfer is een kleine groep 'niet toegekende aanvragen' niet meegerekend omdat we geen postcode in de administratie van UWV konden vinden, waardoor herleiding naar provincie niet mogelijk was.

Net als met de factoren in de voorgaande paragrafen, hebben we de correlatie tussen het toekenningspercentage van Wajong-aanvragen berekend met de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico. De correlaties zijn zwak en niet significant (de correlaties zijn respectievelijk -0,4 en 0,1). Hieruit blijkt dus ook dat UWV in de provincies met een hogere Wajongconcentratie relatief iets minder vaak een Wajong-aanvraag toekende in 2009. We zien geen verband tussen het toekenningspercentage en het Wajong-instroomrisico in deze regio's. Als we deze analyse uitvoeren op de cijfers over 2008, zien we nagenoeg hetzelfde patroon.

De regionale verschillen in Wajong-concentratie en -instroomrisico worden – gezien deze uitkomsten – dus niet veroorzaakt doordat de UWV-kantoren in het noordelijke deel van Nederland en in Limburg relatief vaker besluiten een aanvraag toe te kennen in vergelijking tot de westelijke regio's. We hebben hierbij echter niet kunnen corrigeren voor kenmerken van de Wajong-aanvragers: deze kenmerken kunnen verschillen tussen de regio's waardoor de uitkomsten van de claimbeoordeling ook verschillen.

Onze bevinding betekent daarom nog niet dat de uitvoering helemaal geen invloed heeft op de instroom in de Wajong. UWV heeft reeds in april 2010 een gespecialiseerd onderzoeksbureau verzocht econometrisch onderzoek te doen naar de invloed (en de mate waarin) van objectieve factoren én van de wijze van uitvoering op de instroom in de Wajong. Dit met het oog op mogelijkheden de uitvoering verder te verbeteren. De resultaten zijn volgens planning eind dit jaar beschikbaar: in bijlage B2 staan de eerste verkennende resultaten beschreven.

4 Verklaring voor regionale verschillen in beroep op Wajong

4.1 Enkele kanttekeningen

In de voorgaande paragrafen is van een groot aantal factoren de samenhang beschreven met de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico per provincie. Voor veel kenmerken bleek er een redelijke tot sterke mate van samenhang te zijn. De vraag is echter of deze kenmerken ook een oorzaak zijn van de verschillen tussen provincies. Twee problemen doen zich voor bij het beantwoorden van deze vraag:

a. Samenhang is nog geen oorzaak

Alleen de samenhang met het aantal problematische bevallingen en perinatale aandoeningen verwijst naar een directe causale invloed. De kans voor een baby om gehandicapt te worden is in deze gevallen namelijk groter. De regionale verschillen in problematische bevallingen en perinatale aandoeningen zijn echter weer niet zo groot dat zij de verschillen in de Wajong-concentratie kunnen verklaren.

Ook van de deelname aan het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs zou een directe (causale) invloed verondersteld kunnen worden. Dit onderwijs is immers bedoeld voor leerlingen met een handicap. Maar dan blijft het toch de vraag waarom in de ene provincie een groter aandeel leerlingen op dit type onderwijs zit dan in de andere provincie.

Voor de meeste andere onderzochte kenmerken (opleidingsniveau van de ouders, etniciteit, gezondheid van de bevolking, gezondheidsgedrag, werkloosheid, aandeel WSW-banen, aandeel reguliere banen) is het minder duidelijk of er sprake is van een direct causaal verband. Wel valt op dat deze kenmerken onderling ook sterk samenhangen en dat (vrijwel) alle kenmerken samenhangen met de sociaal economische status van de bevolking (die gebaseerd is op opleiding, inkomen en werk). We concluderen dat provincies waar het beroep op de Wajong groot is, provincies zijn waar relatief veel inwoners een relatief lage sociaal economische status hebben. Dit heeft ons ertoe gebracht om het ontstaan (of versterken) van regionale verschillen in het beroep op de Wajong te zoeken in regionale verschillen in sociaal-economische ontwikkeling (zie paragraaf 4.2 en 4.3).

b. De regionale verschillen bestonden ook al in 1998

De relatie tussen de mogelijke verklarende variabelen en de Wajong-concentratie respectievelijk het Wajong-instroomrisico is beschreven voor het jaar 2008. Verschillen tussen de provincies in Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico bestonden echter ook al in 1998 (de 'oudste' gegevens waarover we beschikken). De kenmerken gemeten in de periode 1998-2008 kunnen dus geen afdoende verklaring vormen voor de regionale verschillen in het beroep op de Wajong in 1998. Wij beschikken echter over onvoldoende gegevens van vóór 1998 om de regionale verschillen die vóór 1998 zijn ontstaan, te onderzoeken. We hebben daarom een 'next best' oplossing gezocht en hebben daartoe de volgende redenering gevolgd. Als er vóór 1998 sprake is geweest van een causale invloed van de onderzochte kenmerken, dan gaan we ervan uit dat deze ook na 1998 nog invloed uitoefenen. Of dit het geval is, kan worden nagegaan door de *mutatie* in kenmerken in de periode 1999-2009 te relateren aan de *mutatie* (c.q. groei) in het beroep op de Wajong in de periode 1999-2009. We kunnen dus niet de regionale verschillen van 1998 verklaren, maar we kunnen wel nagaan of de veronderstelde oorzaak in de periode na 1998 tot een verandering in regionale verschillen leidt. Zoals hierboven aangegeven veronderstellen we dat regionale verschillen in sociaal-economische ontwikkeling een oorzaak zijn van regionale verschillen in het beroep op de Wajong. Hieronder onderzoeken we of dat een plausibele veronderstelling is. We beperken ons daarbij tot de groei in de Wajong-concentratie.⁴³

4.2 Verband tussen sociaal-economische ontwikkeling en het beroep op de Wajong

De regionale verschillen die we gevonden hebben in de onderzochte kenmerken kunnen ons inziens deels worden verklaard vanuit regionale verschillen in sociaal-economische ontwikkeling.

⁴³ De groei in het instroomrisico is hier niet onderzocht, omdat deze veel veranderlijker is dan de concentratie. Zij wordt veel meer dan de concentratie beïnvloed door actuele ontwikkelingen, die per jaar en per provincie kunnen verschillen (de regionale verschillen in instroomrisico in 2008 corresponderen dan ook veel minder met die van 1998 dan bij de concentratie het geval is). De groei van het instroomrisico is in dit memo wel gerelateerd aan twee actuele ontwikkelingen in de periode na 1998, namelijk de sterke groei van het speciaal onderwijs vanaf 2000 en de invoering van de WWB in 2004 (zie hoofdstuk 3).

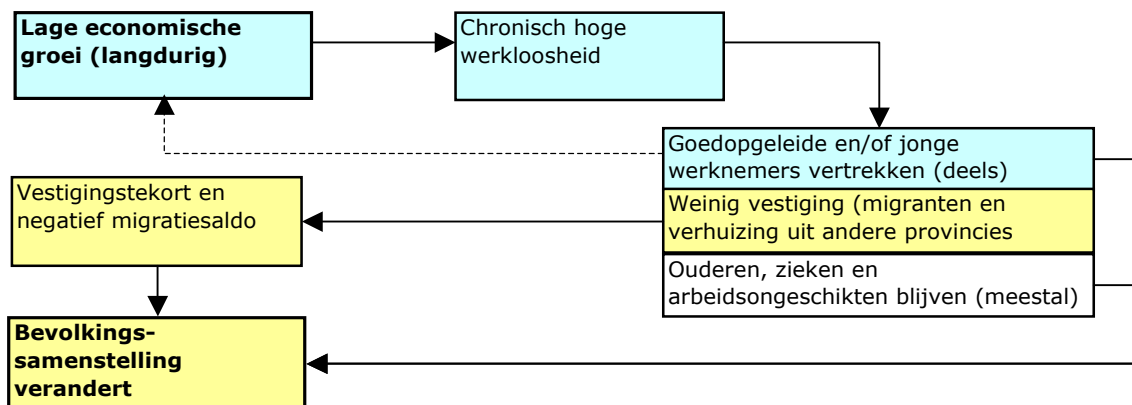
Op theoretische gronden kan verondersteld worden dat langdurig lage economische groeicijfers in een provincie tot chronische hoge werkloosheidsniveaus leiden.⁴⁴

De langdurige hoge werkloosheid resulteert in de volgende processen:

- Een deel van de inwoners van economisch zwakke provincies zoekt en vindt werk buiten de provincie en vertrekt. Vaak wordt werk gevonden in een economisch sterke provincie. Vooral de relatief jonge werknemers in de beroepsbevolking vertrekken. Meestal hebben ze een goede opleiding en/of een veel gevraagd beroep. Figuur 26 tot en met 29 illustreren deze verhuisbewegingen. Jongeren onder 30 jaar vertrekken uit Friesland en Limburg (evenals uit Overijssel, Drenthe, Gelderland en Noord-Brabant). In Utrecht vestigen zich juist veel jonge mensen (evenals in Noord- en Zuid-Holland). In Groningen (figuur 28) komen juist veel jongeren onder 25 jaar de provincie binnen (studenten) en zijn het de 25-40 jarigen (vermoedelijk veel afgestudeerden) die vertrekken, maar ook hier is er een vestigingsoverschot van ouderen.⁴⁵
- Ouderen, die vaker dan jongeren een goed betaalde, vaste baan hebben, zieken en arbeidsongeschikten, zullen niet of nauwelijks willen of kunnen verhuizen. Zij vertrekken niet.
- Doordat de meest kansrijken (jonge en goed opgeleide) inwoners vertrekken en de minst kansrijke (oudere, minder goed opgeleide, arbeidsongeschikte en uitkeringsontvangende) inwoners blijven, neemt de Wajong-concentratie in economisch zwakke provincies toe en neemt deze in economisch sterke provincies af. Naarmate dit proces langer aanhoudt worden de verschillen in Wajong-concentratie tussen de regio's groter.
- Omdat de economisch zwakke provincie weinig werkgelegenheid biedt, trekt de arbeidsmarkt weinig jonge mensen aan van buiten de provincie. Er zullen zich minder jonge mensen blijvend in de provincie vestigen dan dat er vertrekken. Dit leidt tot een vestigingstekort en soms ook tot een negatief migratiesaldo omdat de beperkte werkgelegenheid ook minder immigranten aantrekt dan er mensen emigreren.
- Door het vertrek van jonge en/of goed opgeleide werknemers, het vestigingstekort en op langere termijn krimp van de bevolking, is een regio steeds minder aantrekkelijk voor bedrijfsvestiging. Bovendien krimpt de omzet van bedrijven die voor de regionale markt produceren. Hierdoor wordt de lage economische groei in stand gehouden.

In figuur 25 zijn de hiervoor beschreven economische processen schematisch weergegeven.

Figuur 25 Schematische weergave van economische processen die leiden tot de verandering van de regionale bevolkingssamenstelling

Als dit mechanisme tientallen jaren aanhoudt, verandert uiteindelijk de samenstelling van de bevolking met een structureel lage economische groei (zie bijlage 1 voor een gedetailleerde beschrijving van de bevolkingsontwikkeling per provincie):

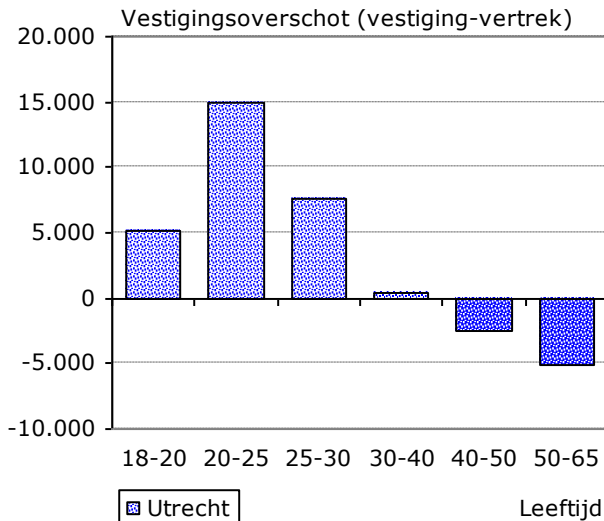
- ouderen zijn oververtegenwoordigd in de populatie (de regio vergrijsjt);
- jongeren en jonge gezinnen zijn ondervertegenwoordigd (de regio ontgroent);
- zieken en arbeidsongeschikten zijn oververtegenwoordigd (relatief hoge concentratie van mensen met een uitkering);
- inwoners met een laag inkomen en lage sociaal economische status zijn oververtegenwoordigd (hoog aandeel mensen op of onder het bestaansminimum).

⁴⁴ Het negatieve verband tussen economische groei en werkloosheidsgraad is bekend als de wet van Okun. Deze beschrijft het verband tussen de verandering van het werkloosheidspercentage en de groeivoet van het BBP. We nemen aan dat, als de groeivoet van het BBP langdurig op gemiddeld een laag niveau blijft, dit in de Nederlandse economie tot een langdurige werkloosheid op een gemiddeld hoog niveau leidt.

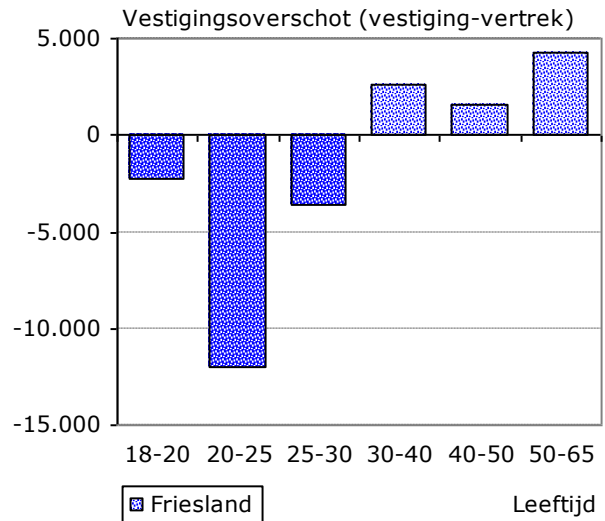
⁴⁵ In Flevoland is er een toename van alle leeftijdscategorieën, met uitzondering van de 18-20 jarigen.

Deze ontwikkelingen betekenen dat de Wajong-concentratie toeneemt (immers: Wajongers blijven in de provincie en hun aandeel in de krimpende bevolking neemt toe). Daarnaast kan langdurige werkloosheid ook direct tot een hoger beroep op de Wajong leiden: in provincies met langdurig hoge werkloosheid is het voor mensen met beperkingen moeilijker om aan een reguliere baan te komen. Zij zullen vaker een beroep doen op de Wajong.

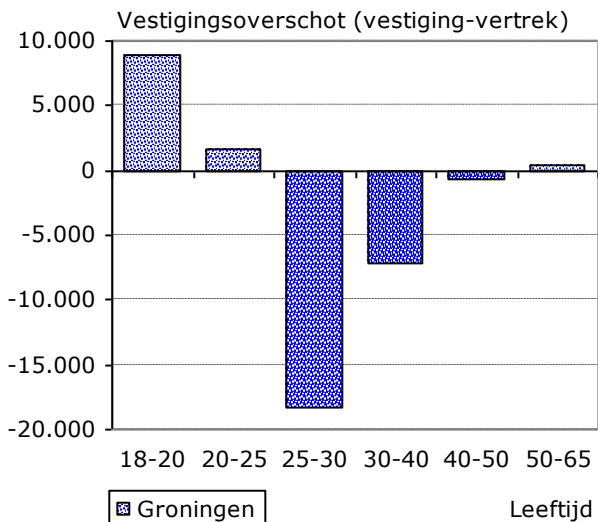
Figuur 26
Vestigingsoverschot Utrecht naar leeftijd (1998-2008)

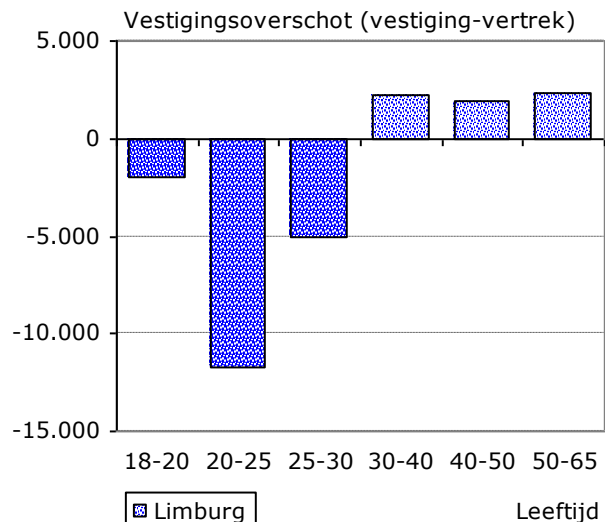
Figuur 27
Vestigingsoverschot Friesland naar leeftijd (1998-2008)

Figuur 28
Vestigingsoverschot Groningen naar leeftijd (1998-2008)

Figuur 29
Vestigingsoverschot Limburg naar leeftijd (1998-2008)

Bron: CBS Statline, Bevolking

Bekend is dat in de noordelijke provincies, Friesland, Groningen en Drenthe de economische ontwikkeling al decennia achterblijft bij de westelijke provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht. De economische groei is in het noorden niet alleen lager dan gemiddeld, maar ook te laag om de groei van de beroepsbevolking bij te houden. Het resultaat is een chronisch hoge werkloosheid in het noorden. In Limburg is de werkloosheid onafgebroken hoog sinds de sluiting van de Staatsmijnen. In Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant zijn diverse industriële activiteiten door de internationale concurrentie verdwenen, wat eveneens tot periodes met hoge werkloosheidcijfers leidde.

4.3 Meting van de invloed van economische groei op de groei van de Wajong-concentratie

Paragraaf 4.2 geeft een min of meer theoretische beschrijving van de invloed die de sociaal-economische ontwikkeling in een provincie heeft op de bevolkingssamenstelling en het aandeel Wajongers. Hieronder gaan we na of dit veronderstelde verband ook met cijfers kan worden onderbouwd.

In tabel 5 staan per provincie enkele kenmerken voor de periode 1999-2009 weergegeven die verband houden met de sociaal-economische ontwikkeling: economische groei, vestigingsoverschot en het werkloosheidspercentage. In de op een na laatste kolom is de groei van de Wajong-concentratie vermeld.

Het cijfer voor de economische groei is het gemiddelde over de periode 1997-2007. In de drie noordelijke provincies is de economische groei kleiner dan gemiddeld. Flevoland kent een zeer sterke economische groei (dit heeft te maken met de sterke bevolkingsgroei in die provincie). Ook in de provincies Utrecht, Noord-Holland en Noord-Brabant ligt de groei boven het gemiddelde. Als we op een veel langere termijn of op een willekeurige andere termijn de gemiddelde regionale economische groei berekenen, vinden we steeds een relatief hoge groei in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht en een relatief lage groei in de noordelijke provincies. In de periode vóór 1997 vinden we ook relatief lage economische groeicijfers in Limburg, Overijssel en Noord-Brabant. Gezien de (boven)gemiddelde score in de periode 1997-2007 is de economische positie van deze provincies blijkbaar verbeterd. Dit geldt in de provincies Overijssel en Noord-Brabant ook voor hun vestigingstekort: in de periode 1999-2009 een relatief gering vestigingstekort, terwijl dat in de periode daarvoor relatief groot was. De vestigingstekorten in de noordelijke provincies en Limburg zijn al tientallen jaren aanwezig en in de decennia voor 1999 groter dan in de periode 1999-2009. In Drenthe zien we voor de periode 1999-2009 echter een vestigingsoverschot, hetgeen niet verwacht zou worden op basis van de relatief geringe economische groei. Dit vestigingsoverschot wordt onder meer veroorzaakt doordat zich veel niet-werkende ouderen in deze provincie vestigen ('Drentenieren') die echter weinig bijdragen aan economische groei. Het gemiddelde werkloosheidsniveau is sinds de invoering van de AAW (de voorloper van de Wajong) en de Wajong in de noordelijke provincies en Limburg hoger dan in de rest van het land. Hiervoor is beschreven dat dit de belangrijkste oorzaak is van vestigingstekorten in die provincies. Die vestigingstekorten leiden tot een gewijzigde bevolkingssamenstelling en in de gewijzigde bevolkingssamenstelling raken Wajongers steeds meer oververtegenwoordigd.

Tabel 5 Ontwikkeling van economische groei (1997-2007), vestigingsoverschot, werkloosheidspercentage, groei van de Wajong-concentratie, bevolkingsgroei (1999-2009)

	Gemiddeld economische groei (in %) 1997-2007	Vestigings- overschot ^a (per 100 inwoners) 1999-2009	Gemiddeld werkloos- heidspercentage 1999-2009	Groei van de Wajong- concentratie (in %) 1999-2009	Bevolkings- groei 18-64 jarigen (in %) 1999-2009
Groningen	0,6	-4,1	7,2	62	1,9
Friesland	2,2	-2,2	5,6	48	1,5
Drenthe	1,7	2,1	6,0	47	1,6
Overijssel	2,7	-0,4	5,0	70	3,0
Flevoland	6,2	12,4	5,8	93	26,6
Gelderland	2,7	-0,4	4,4	54	1,9
Utrecht	3,1	2,6	3,9	31	8,7
Noord-Holland	3,1	1,1	4,7	46	4,3
Zuid-Holland	2,7	-1,4	4,7	55	2,9
Zeeland	2,5	1,0	4,2	43	1,1
Noord-Brabant	3,1	-0,1	4,3	51	0,9
Limburg	2,8	-1,5	5,6	40	-4,1
Nederland	2,8	-	4,8	54	2,9

a) Vestigingsoverschot is het aantal in de provincie gevestigde personen minus het aantal uit de provincie vertrokken personen, exclusief vertrek naar het buitenland of vestiging vanuit het buitenland ⁴⁶.

Bron: UWV, uitkeringsadministratie; CBS Statline bevolkingsstatistiek, beroepsbevolking (bewerkt).

⁴⁶ Deze definitie wijkt enigszins af van de CBS-definitie voor het vestigingsoverschot. Deze is inclusief de migratie van en naar het buitenland.

De vraag is:**Hoe beïnvloedt de regionale economische groei de groei in de Wajong-concentratie?**

Op basis van de hierboven geschetste economische processen veronderstellen we dat een sterke economische groei in een bepaalde periode leidt tot een afname van de Wajong-concentratie in die periode (en een zwakke economie tot een toename van de Wajong-concentratie). Daarbij wordt aangenomen dat dat vooral veroorzaakt wordt door het werkloosheidsniveau en het vestigingsoverschot die beide sterk beïnvloed worden door de economische groei.

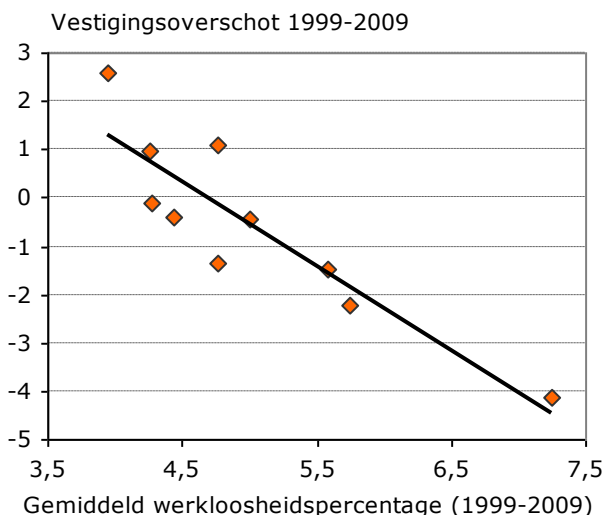
Verband tussen economische groei, werkloosheid en vestigingstekort

Op basis van de gegevens uit tabel 5 kan worden berekend dat de economische groei in de periode 1997-2007 sterk samenhangt met de ontwikkeling van de werkloosheid ($R=-0,9$) en met het ontstaan van een vestigingsoverschot/-tekort ($R=0,8$). Deze laatste twee hangen onderling ook weer sterk samen ($R=-0,9$; zie figuur 30). Hoge werkloosheid gaat samen met een vestigingstekort en lage werkloosheid gaat samen met een vestigingsoverschot. Op grond van de hierboven geschetste theorie kan worden verondersteld dat het een causaal verband betreft. Drenthe is buiten de berekening gelaten, omdat daar een aanzienlijk vestigingsoverschot is van ouderen die met (pre)pensioen zijn gegaan (ze vestigen zich niet voor werk). Flevoland is eveneens buiten het verband gelaten, omdat daar de bevolking zeer sterk is gegroeid (zie tabel 5) en de vestiging primair voor huisvesting is en veel minder voor werk.

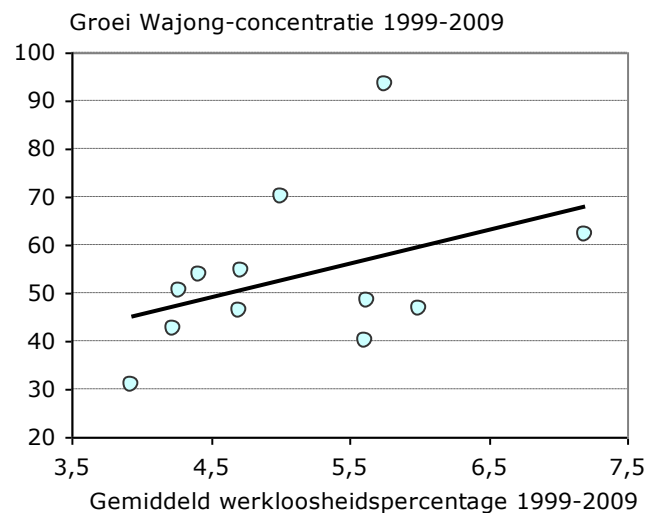
Verband met groei van de Wajong-concentratie

De samenhang tussen economische groei en de groei van de Wajong-concentratie is zwak ($R=-0,4$). Ook tussen de werkloosheid en de groei van de Wajong-concentratie blijkt de samenhang zwak te zijn ($R=0,4$; figuur 31). Dit betekent dat een gemiddeld lage economische groei en een gemiddeld hoog werkloosheidsniveau in een provincie er in beperkte mate toe leidt dat het aandeel Wajong-uitkeringen in die provincie toeneemt.

Figuur 30
Verband tussen de werkloosheid en het vestigingsoverschot per provincie

Figuur 31
Verband tussen de werkloosheid en de groei in de Wajong-concentratie (1999-2009)

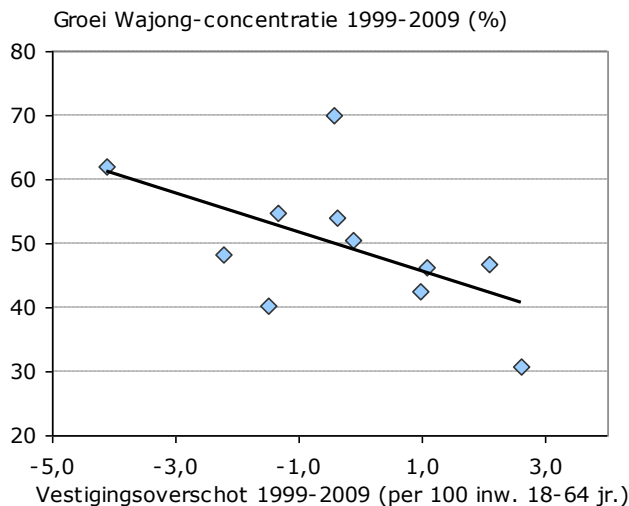

Bron: UWV uitkeringsadministratie en CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt).

Op basis van de theorie verwachten we dat een vestigingstekort leidt tot groei van de Wajong-concentratie tussen 1999 en 2009. Immers de bevolking krimpt en het aandeel Wajong-uitkeringen moet in 2009 door een kleiner getal worden gedeeld dan in 1999 het geval was (waardoor per definitie de concentratie stijgt).

In figuur 32 zien we dat er een matige samenhang is ($R=-0,6$). Het vestigingstekort lijkt meer van invloed op de Wajong-concentratie dan de werkloosheid en de economische groei.

Figuur 32
Verband tussen de groei in de Wajong-concentratie (1999-2009) en het vestigingsoverschot

Bron: UWV uitkeringsadministratie en CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt).

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is een poging gedaan om op basis van een theoretisch model de regionale verschillen in het beroep op de Wajong te verklaren. Omdat we geen data beschikbaar hadden om de regionale verschillen van 1998 te verklaren, hebben we onze 'toevlucht' genomen tot verklaring van de verschillen die ontstaan zijn in de periode ná 1998, namelijk in de periode 1999-2009. De veronderstelde samenhang tussen economische ontwikkeling, werkloosheidsniveau en de vestigingsoverschotten (of - tekorten) enerzijds en de groei van de Wajong-concentratie anderzijds is aanwezig, maar is beperkt. De richting van de samenhang is wel conform de verwachting. Naarmate de economie sterker groeit, het gemiddeld werkloosheidsniveau laag is en het vestigingsoverschot hoog, neemt het aandeel Wajong-uitkeringen in de bevolking (=Wajong-concentratie) minder sterk toe. Bij een geringe economische groei, een gemiddeld hoog werkloosheidsniveau en een vestigingstekort, stijgt de Wajong-concentratie sterker. De betrekkelijk zwakke samenhangen maken duidelijk dat er zeker nog andere factoren van invloed zijn.⁴⁷

Tegelijk dient bedacht te worden dat ook een beperkte invloed op de lange duur tot grote regionale verschillen kan leiden. Zeker als het steeds dezelfde regio's zijn die worden getroffen door een geringe economische groei. En dat is de afgelopen decennia voor een groot deel het geval geweest, in ieder geval voor de noordelijke provincies.

⁴⁷ Mogelijk dat het sterke effect van de regionale verschillen van doorstromers uit de bijstand op de groei van de Wajong (zie paragraaf 3.4) verstrend heeft gewerkt.

5 Samenvatting en conclusies

In dit kennismemo worden factoren besproken die al dan niet samenhangen met regionale verschillen in het beroep op de Wajong. Het vaak forse verschil tussen provincies in het beroep op de Wajong is niet recent ontstaan, het bestaat al vele jaren; in ieder geval vanaf 1998 (voor de analyses het oudste beschikbare peiljaar). In deze notitie is nagegaan met welke kenmerken de regionale verschillen samenhangen en op welke wijze zij veroorzaakt (kunnen) zijn.

5.1 Regionale verschillen in het beroep op de Wajong

Om de regionale verschillen in het beroep op de Wajong te meten is gebruik gemaakt van de volgende indicatoren:

1. **De Wajong-concentratie:** dit is het aantal lopende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners van 18-64 jaar.
2. **Het Wajong-instroomrisico:** dit is het aantal toekenningen (nieuwe Wajong-uitkeringen) per 1.000 inwoners van 18-64 jaar.

In 2009 ontvangen gemiddeld 18 van de 1.000 inwoners (18-64 jaar) een Wajong-uitkering; tussen de provincies variërend van 15 tot 26. In 2009 stromen er van elke 1.000 inwoners 1,7 in een Wajong-uitkering; tussen de provincies variërend van 1,1 tot 2,4.

De regionale verschillen voor de twee indicatoren lopen niet geheel parallel:

- In Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland gaat een relatief hoge concentratie samen met een relatief hoog instroomrisico;
- Utrecht, Noord- en Zuid-Holland scoren op beide indicatoren relatief laag.
- In Friesland en Limburg is de Wajong-concentratie relatief hoog, maar het instroomrisico slechts iets hoger dan gemiddeld.
- Flevoland combineert een relatief lage Wajong-concentratie met een relatief hoog instroomrisico in 2009.

Ook zijn er grote regionale verschillen in de *groei* van de Wajong-concentratie en de *groei* van het Wajong-instroomrisico in de periode 1999-2009. En ook hier lopen de regionale verschillen niet geheel parallel:

- Flevoland en Overijssel kennen een relatief sterke groei voor zowel de concentratie als het instroomrisico; Groningen zit op beide indicatoren iets hoger dan gemiddeld;
- Utrecht, Noord-Holland en Zeeland scoren op beide groei-indicatoren relatief laag;
- Gelderland combineert een gemiddelde groei van de concentratie met een relatief sterke groei van de instroom.
- Limburg combineert een relatief geringe groei van de concentratie met een relatief sterke groei van de instroom.

Groningen en Overijssel nemen de meest ongunstige positie in: zij hebben op elk van de vier indicatoren (Wajong-concentratie, Wajong-instroomrisico en de groei in beide indicatoren) een relatief hoge score. Utrecht en Noord- Holland zijn het minst problematisch: zij scoren op elk van de vier indicatoren relatief laag. Het beeld voor de overige acht provincies is gemengd. Dit maakt duidelijk dat de oorzaken voor een hoge (groei van) Wajong-concentratie niet dezelfde hoeven te zijn als die van een hoog (groei van) Wajong-instroomrisico.

5.2 Kenmerken die samenhangen met regionale verschillen in het beroep op de Wajong

Van een groot aantal kenmerken is nagegaan of zij samenhangen met de Wajong-concentratie en/of het Wajong-instroomrisico. De keuze van deze kenmerken was ingegeven door de - al dan niet theoretisch gebaseerde - veronderstelling dat zij invloed zouden kunnen hebben op de mate waarin beroep op de Wajong wordt gedaan. Veel van deze kenmerken bleken in de verwachte richting samen te hangen. Het gaat om de volgende:

Risico op handicap bij geboorte

Vroeggehandicapt zijn is het belangrijkste criterium voor toelating tot de Wajong. Het blijkt dat problematische bevallingen en ziekenhuisopnamen vanwege perinatale aandoeningen (waarvan verondersteld kan worden dat zij risico op een handicap geven) relatief vaak voorkomen in de regio's waar ook de Wajong-concentratie hoog is (Noord-Nederland, Overijssel en Limburg). Er wordt een verband verondersteld met regionale verschillen in gezondheid van de moeder.

Gezondheid en leefstijl van de bevolking

We vinden (beperkte) samenhangen tussen gezondheidsindicatoren enerzijds en de Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico anderzijds. De bevinding dat perinatale sterfte en het percentage rokers in de bevolking (met name dat van vrouwen) sterk samenhangen met de regionale spreiding in Wajong-concentratie en het Wajong-instroomrisico doet vermoeden dat er in bepaalde regio's meer kans is op baby's met een handicap en/of met latere gedrags- en leerproblemen. In onderzoek, o.a. van het RIVM, is verband gelegd tussen een lage sociaal economische status en een slechte gezondheid. Oorzaak en gevolg zijn hier moeilijk te scheiden. In dit kennismemo zijn geen diepgaande analyses gedaan naar (mogelijke) effecten van een lage sociaal economische status op het ontstaan van arbeidsongeschiktheid. Dergelijk onderzoek vergt veel tijd en expertise op al deze terreinen.

Opleidings-, inkomens- en beroepsniveau

Er is enige samenhang tussen het opleidings-, inkomens- en beroepsniveau van de (beroeps)bevolking en het beroep op de Wajong. Het percentage laagopgeleiden c.q. met een laag inkomen en laag beroepsniveau is relatief hoog in regio's waar het beroep op de Wajong hoog is.

Allochtonen

We vinden een negatieve samenhang tussen het aandeel allochtonen en aandeel CUMI-leerlingen⁴⁸ enerzijds en de Wajong-concentratie anderzijds. In regio's met relatief veel allochtonen resp. CUMI-leerlingen is het beroep op de Wajong geringer. Dit is enigszins tegen de verwachting omdat allochtonen vaker laagopgeleid zijn. Er zijn drie mogelijke verklaringen:

- allochtonen doen vanuit hun culturele achtergrond bij gedrags- en psychische problematiek minder makkelijk een beroep op voorzieningen (o.a. cluster 4 van het speciaal onderwijs) en daardoor ook op de Wajong;
- allochtonen wonen relatief vaak in West-Nederland waar de werkgelegenheidssituatie beter is dan in bijvoorbeeld de noordelijke provincies;
- demografische opbouw allochtonen 1^e generatie.

Speciaal onderwijs

We vinden een matig positief verband tussen het aandeel jongeren in het VSO/PRO per provincie en het verschil in Wajong-concentratie. Meer jongeren in het VSO/PRO gaat samen met een groter beroep op de Wajong. Er is een sterk verband tussen het aandeel jongeren in het VSO/PRO en het Wajong-instroomrisico. Het is onzeker of dit een oorzakelijk verband is.⁴⁹ In onze analyse is geen verband gevonden tussen de verschillen in de groei van het VSO/PRO en de groei van het aandeel Wajong-uitkeringen per provincie. De groei van het speciale onderwijs (VSO) en praktijkonderwijs (PRO) kan evenmin een verklaring zijn voor de verschillen tussen provincies die vóór 2000 ontstaan zijn. Het VSO/PRO groeit immers vooral na 2000.

Werkloosheid

Er is sterke samenhang tussen het werkloosheidspercentage en het beroep op de Wajong. Bovendien blijkt dat een stijging van het werkloosheidspercentage in het ene jaar wordt gevolgd door een lichte stijging van het instroomrisico in het daaropvolgende jaar. In regio's waar het voor mensen moeilijker is om aan het werk te komen zal mogelijk eerder een beroep op de Wajong worden gedaan.

WSW-banen en reguliere banen

Er blijkt een zeer sterk verband te zijn tussen het aandeel WSW-banen en de Wajong-concentratie. In regio's met veel WSW-banen en weinig reguliere banen is het beroep op de Wajong groter. We vinden een matige correlatie tussen het aandeel WSW-banen en het Wajong-instroomrisico.

Kwaliteit van het onderwijs

In de regio's waar het beroep op de Wajong hoog is, is de kwaliteit van het basisonderwijs vaak slechter. Relatief veel zeer zwakke basisscholen worden gevonden in de drie noordelijke provincies. Volgens de Inspectie van het Onderwijs hangt dit onder andere samen met een laagopgeleide beroepsbevolking en een traditionele instelling van ouders en leerkrachten. De kwaliteit van het onderwijs is in die provincies in de periode 2006-2010 bovendien verslechterd.

Gemeentelijk beleid en de doorstroom van bijstand naar Wajong

Tussen de gemeenten zijn de verschillen in Wajong-concentratie veel groter dan tussen de provincies. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de aanwezigheid van grote instellingen waar gehandicapten

⁴⁸ Voornamelijk leerlingen van wie beide ouders afkomstig zijn uit landen als Marokko, Turkije, voormalig Joegoslavië, Suriname en de Antillen.

⁴⁹ Zie ook Kenniscahier 07-01, *De groei van de Wajong-instroom*, UWV, 1 oktober 2007.

wonen. Verder speelt het toeval bij kleine gemeenten een grote rol. Met de invoering van de Wet Werk en Bijstand (WWB) is de doorstroom van de bijstand naar de Wajong sterk toegenomen. We vinden een verband tussen gemeentebestuur en de Wajong: een goede prestatie op het WWB-inkomensdeel hangt samen met een grotere Wajong-instroom. Aangezien de gemeentelijke verschillen ook doorwerken op provinciaal niveau, zien we dat provincies met meer doorstroom WWB-Wajong ook vaker de provincies met hogere Wajong-concentraties en Wajonginstroomrisico's betreffen. Met name regionale verschillen in de *groei* van de Wajong-concentratie hangen sterk samen met de *groei* van de doorstroom WWB-Wajong in de periode voor en na de invoering van de WWB. *De helft van de regionale verschillen in groei van de Wajong-concentratie en -instroomrisico kan worden toegeschreven aan de verschillen in groei van doorstromers van bijstand naar Wajong.* Het is denkbaar dat er vóór 2005 in sommige regio's meer WWB'ers met arbeidsbeperkingen waren die aan de Wajong-criteria voldoen dan in andere. De sterke groei van de instroom vanuit de WWB na 2005 kan de verschillen in Wajong-concentratie vóór 2005 niet verklaren.

5.3 Van samenhangen naar (vermoedelijke) oorzaak

Geconcludeerd kan worden dat veel kenmerken samenhangen met het beroep op de Wajong. Een samenhang vaststellen betekent echter nog niet dat de oorzaak van de regionale verschillen is blootgelegd. Daarvoor is complexer onderzoek nodig dat niet paste in het tijdsbestek en de mogelijkheden van deze notitie.

De regionale verschillen in het beroep op de Wajong hangen veelal samen met diverse sociaal-economische aspecten. De regionale verschillen in de sociaal-economische status van de bevolking zijn de resultante van langdurig bestaande verschillen in economische groei en werkloosheid. Via verschillende mechanismen leidt dit tot een groter beroep op de Wajong:

- Numeriek effect: Inwoners van sociaal-economisch zwakke provincies verhuizen naar provincies met meer en betere werkgelegenheid. Dit leidt tot een bevolkingskrimp (vestigingstekort) in zwakke regio's en bevolkingsgroei (vestigingsoverschot) in sterke regio's. Voor het berekenen van de Wajong-concentratie wordt het aantal Wajongers gedeeld door het aantal inwoners (van 18-64 jaar). Omdat dit laatste aantal bij bevolkingskrimp afneemt, wordt de Wajong-concentratie groter. En andersom, omdat het aantal inwoners bij bevolkingsgroei stijgt, neemt de Wajong-concentratie af.
- Selectie- en samenstellingseffect: De meest kansrijken (jonge en goed opgeleide) inwoners vertrekken uit provincies met hoge werkloosheid en de minst kansrijke (oudere, minder goed opgeleide, arbeidsongeschikte en uitkeringsontvangende) inwoners blijven. Bij aanhoudend sociaal-economische zwakte ontstaat op den duur een bevolking met een relatief lage sociaal economische status (ses). Dit betekent niet alleen een bevolking met een laag opleidings-, beroeps- en inkomensniveau, maar ook met meer kans op werkloosheid, meer gezondheidsproblemen, meer risico's bij geboorten, een grotere deelname aan speciaal- en praktijkonderwijs. Dit zijn alle factoren die samenhangen met een groter beroep op de Wajong.
- Gedragseffect: In provincies met langdurig hoge werkloosheid is het voor mensen met beperkingen moeilijker om aan een reguliere baan te komen. Zij zullen vaker een beroep (proberen te) doen op de Wajong.

Naarmate bovengenoemde processen langer aanhouden worden de verschillen in Wajong-concentratie tussen de regio's groter.

Verschillen in economische groei als oorzaak van verschillen in beroep op Wajong

Verondersteld wordt dat een relatief geringe economische groei leidt tot vestigingstekorten en hoge werkloosheid. Dit leidt tot een hoger beroep op de Wajong. Helaas kon deze theorie niet empirisch worden getoetst voor de periode vóór 1998 (de regionale verschillen in het beroep op de Wajong dateren al van vóór 1998). Wel zijn we voor de periode 1999-2009 nagegaan of een geringe economische groei, hoge werkloosheid en een hoog vestigingstekort in deze periode hebben geleid tot een toename in de Wajong-concentratie in diezelfde periode. Dat blijkt het geval, maar de samenhang is niet erg sterk. Bedacht dient te worden dat ook een beperkte samenhang op den duur tot grote regionale verschillen kan leiden. Dit geldt zeker in het geval het steeds dezelfde regio's zijn die getroffen worden door lage groei, hoge werkloosheid en vestigingstekorten. En dit blijkt het geval. In de noordelijke provincies en Limburg is er al decennialang sprake van een lage economische groei met de daarbij behorende hoge werkloosheid en vestigingstekorten. In West-Nederland is de economische groei al decennia lang relatief gunstig.

Het is aannemelijk dat de jarenlange regionale verschillen in sociaal-economische ontwikkeling hebben bijgedragen aan de regionale verschillen in het beroep op de Wajong. Uit het feit dat de toename van het beroep op de Wajong in de periode 1999-2009 slechts in beperkte mate samenhangt kan tevens de conclusie worden getrokken dat er ook andere factoren van invloed zijn.

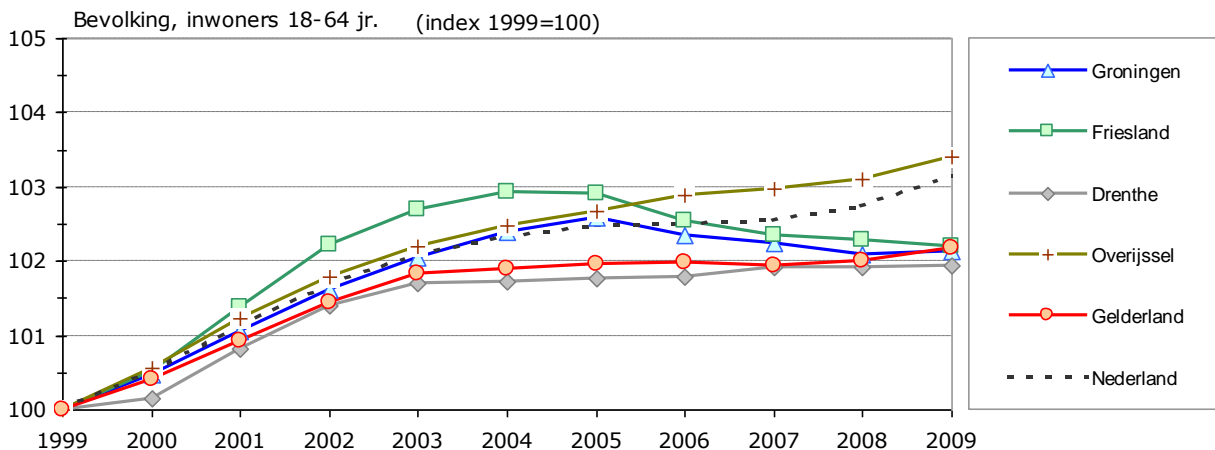
Bijlage B 1 Bevolkingsontwikkeling per provincie

De voor de bevolkingsontwikkeling bepalende aspecten (voor de populatie van 18 t/m 64 jaar).

<p>Groningen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit minder dan gemiddeld en krimpt vanaf 2005. • Heeft op het grootste vestigingstekort (-4,1) • Het migratiesaldo is hoog (1,2) • Het sterftecijfer is licht bovengemiddeld (2,7). • Heeft het hoogste percentage werklozen, gemiddeld over de periode 1998-2009: 7,3% <i>Vanuit andere provincies, vooral uit Friesland, vestigen zich veel jongeren voor een studie of opleiding. Het aandeel 18-19 jarigen is het hoogst van alle provincies. Hierdoor is er het aandeel jongeren in de risicopopulatie groot en valt de vergrijzing mee (in de stad Groningen). De meesten van deze jongeren vertrekken echter weer na hun opleiding.</i>
<p>Friesland</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit minder dan gemiddeld en krimpt vanaf 2005. • De provincie heeft een groot vestigingstekort (-2,2) • Het migratiesaldo is op Flevoland na het hoogst (1,8) • Het sterftecijfer is licht bovengemiddeld (2,7). • Het percentage werklozen is hoog (5,8%) <i>Vooral jonge en goed opgeleide mensen vertrekken uit de provincie. Hierdoor vergrijst de bevolking, vooral buiten Leeuwarden en andere middelgrote steden. Het migratiesaldo is hoog wat de vergroening in de steden op peil houdt.</i>
<p>Drenthe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit minder dan gemiddeld en is vrijwel stabiel vanaf 2007. • Heeft een groot vestigingsoverschot, (2,1; alleen in Utrecht en Flevoland is het groter). • Het migratiesaldo is gemiddeld (1,0) • Het sterftecijfer is bovengemiddeld (2,8), wat past bij een vergrijzde bevolking. • Het percentage werklozen is gemiddeld hoog (6,0%) <i>Het vestigingsoverschot is vooral het gevolg van ouderen die zich in Drenthe vestigen, Drenthe vergrijst hierdoor snel. In het oosten van Drenthe krimpt de bevolking. Het migratiesaldo is gemiddeld en compenseert de vertrekkende (jonge) inwoners onvoldoende.</i>
<p>Overijssel</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit bovengemiddeld • Heeft een licht vestigingstekort (-0,4) • Het migratiesaldo is laag (0,5) • Het sterftecijfer is licht bovengemiddeld (2,7). • Het percentage werklozen is normaal, maar fluctueert sterk <i>De werkgelegenheid ademt met de conjunctuur mee. Dit uit zich in een schommelende werkloosheid, WW- en Bijstand-concentratie. Het aandeel 18-19 jarigen is bovengemiddeld en de vergroening is bovengemiddeld. Dit houdt echter ook in dat jongeren in de risicogroep oververtegenwoordigd zijn.</i>
<p>Gelderland</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit minder dan gemiddeld en is vrijwel stabiel vanaf 2005 • Heeft een licht vestigingstekort (-0,4) • Het migratiesaldo is zeer laag (0,2) • Het sterftecijfer is licht bovengemiddeld (2,7). • Het percentage werklozen is laag (4,4%) <i>Gelderland is een wat betreft de bevolkingsontwikkeling een gemiddelde provincie, de lage groei is vooral het gevolg van het lage migratiesaldo en in mindere mate van een klein vestigingstekort</i>

Bronnen: CBS Statline, Provinciale Jaarverslagen, -Sites en -databases

Figuur 33 Bevolkingsontwikkeling in de noordelijke provincies, Overijssel en Gelderland, van 1999 t/m 2009, indexcijfers

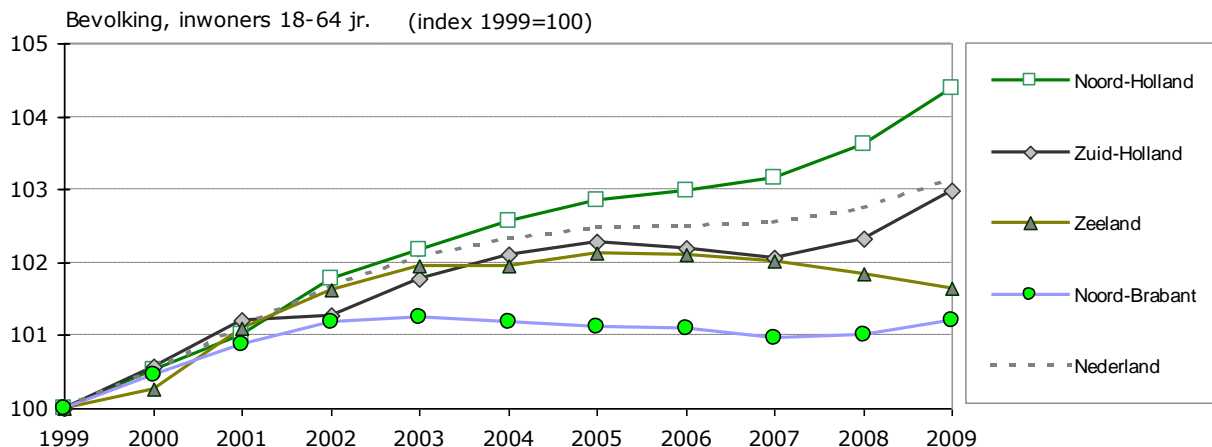

Bron: CBS Statline, bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Noord-Holland	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit gestaag en meer dan gemiddeld, de groei versnelt vanaf 2006. • Heeft een vestigingsoverschot (1,1) • Het migratiesaldo is groot (1,7) • Het sterftcijfer is gemiddeld (2,6), wat past bij een evenwichtige bevolkingsopbouw • Het percentage werklozen is gemiddeld (4,8%) <p><i>De werkgelegenheid is conjunctuurgevoelig, maar meestal goed. De WW-concentratie fluctueert hierdoor sterk. De Bijstand-concentratie is, ondanks de goede werkgelegenheid, hoger dan gemiddeld en is alleen in Zuid-Holland en Groningen hoger. Het beroep op bijstand is vooral in de agglomeratie Amsterdam hoog. Vanuit andere provincies vestigen zich veel jongeren voor een studie of opleiding. De meesten van deze jongeren vinden ook werk in het westen van het land en blijven er wonen.</i></p>
Zuid-Holland	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolkingsgroei is gemiddeld en krimpt licht in 2006 en 2007 • Heeft een fors vestigingstekort (-1,4) • Het migratiesaldo compenseert het vestigingstekort net niet (1,3) • Het sterftcijfer is licht bovengemiddeld (2,7). • Het percentage werklozen is gemiddeld (4,8%) <p><i>De werkgelegenheid voor laag en middelbaar opgeleide werknemers is veelal conjunctuurgevoelig. Voor de meeste hoogopgeleiden is er voldoende werkgelegenheid. In de grote steden is de werkloosheid veel groter dan in de rest van de provincie. De Bijstand-concentratie is veel hoger dan gemiddeld. Vooral in de steden Rotterdam en Den Haag is een groot beroep op uitkeringen.</i></p>
Zeeland	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit minder dan gemiddeld en krimpt vanaf 2006. • Heeft een vestigingsoverschot (1,0). • Het migratiesaldo is bovengemiddeld (1,2) • Het sterftcijfer is licht bovengemiddeld (2,7), wat past bij enige vergrijzing. • Het percentage werklozen is opvallend laag (4,3%) <p><i>Zeeland is een kleine provincie met een stabiele werkgelegenheid. Het vestigingsoverschot is vooral het gevolg van ouderen die zich vestigen. Jongeren trekken vaak voor opleiding, studie en/of werk. Het migratiesaldo is bovengemiddeld en compenseert de vertrekkende (jongere) inwoners onvoldoende. De populatie vergrijst hierdoor geleidelijk.</i></p>
Noord-Brabant	<ul style="list-style-type: none"> • De bevolking groeit nauwelijks en krimpt vanaf 2003. • Heeft een klein vestigingstekort (-0,1). • Het migratiesaldo is bijna nul (0,1) • Het sterftcijfer is gemiddeld (2,6). • Het percentage werklozen is laag (4,3%) <p><i>De bevolkingsgroei wordt getypeerd door het ontbreken van een vestigingsoverschot en een positief migratiesaldo. Alleen voldoende instroom van jongeren kan dan krimp voorkomen. De bevolking vergrijst echter gestaag door dalende geboortecijfers. De werkgelegenheid is goed en er zijn voldoende mogelijkheden voor studie en opleiding.</i></p>

Bronnen: CBS, Provinciale Jaarverslagen, -Sites en -databases

Figuur 34 Bevolkingsontwikkeling in de westelijke provincies, en Noord-Brabant, van 1999 t/m 2009, indexcijfers

Bron: CBS Statline, bevolkingsstatistiek (bewerkt)

De uitbijters, de grootste groei en de grootste krimp

Flevoland

- De bevolking groeit extreem sterk in deze nieuwe provincie.
- Heeft een extreem groot vestigingsoverschot (12,4)
- Het migratiesaldo is het grootst van alle provincies (2,0)
- Het sterftecijfer is het laagst (2,4), wat past bij de jonge bevolking.
- Het percentage werklozen is bovengemiddeld (5,8%)

Flevoland is wat betreft de bevolkingsopbouw uniek. De provincie is snel gegroeid door de massale vestiging van vooral jonge gezinnen die uit de Randstad en noordelijke provincies vertrokken. Vanaf 1948 werd de Noordoostpolder bevolkt en vanaf begin jaren '60 de overige polders met daarin de steden Dronten, Lelystad en als laatste Almere dat in 30 jaar uitgegroeid tot bijna 200.000 inwoners.

Door de extreme bevolkingsgroei groeit het aantal mensen met een uitkering ook extreem snel. Deze groei wordt alleen beperkt door de relatief jonge bevolkingsopbouw. Jongeren zijn korter werkloos en minder vaak arbeidsongeschikt dan ouderen. Wat echter niet geldt voor de Wajong, aangezien de risicopopulatie juist uit jongeren bestaat (voornamelijk 18-30 jaar). Deze groep is in Flevoland sterk oververtegenwoordigd.

Utrecht

- De bevolkingsgroei is in Utrecht, na Flevoland, het grootst.
- Heeft een fors vestigingsoverschot (2,6)
- Het migratiesaldo is laag (0,4)
- Het sterftecijfer is opvallend laag (2,4) gezien de evenwichtige leeftijdsopbouw van de bevolking. Waarschijnlijk is er een verband met het gemiddeld hoge inkomen en sociaaleconomische status.
- Het percentage werklozen is het laagste in Nederland (3,9%)

De werkgelegenheid is goed, vooral voor hoogopgeleiden. De Bijstand-concentratie is laag. Nieuwe inwoners vestigen zich vooral voor het werk of studie in Utrecht. Door de vele jonge gezinnen, die zich decennia lang vestigden, is er een grote instroom van jongeren uit de lokale bevolking. Studie en opleiding trekken veel jongeren aan, die daarna in Utrecht blijven werken en/of wonen.

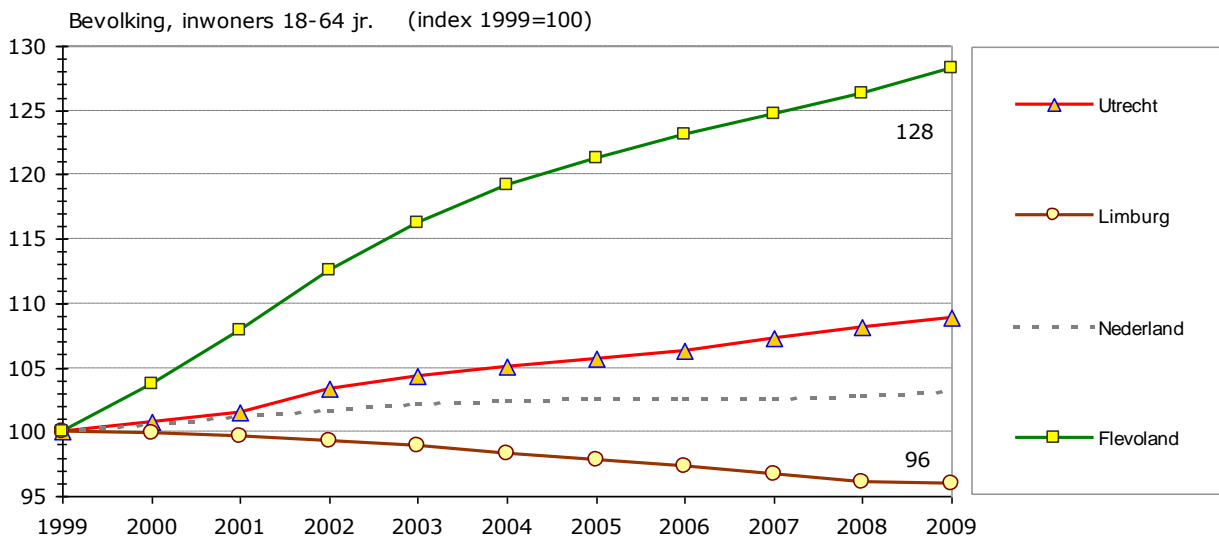
Limburg

- De bevolking van 18-64 jaar krimpt vanaf 2000.
- Heeft een vestigingstekort (-1,5).
- Het migratiesaldo is negatief (-1,3)
- Het sterftecijfer is hoog (2,9), wat past bij vergrijzing en een gemiddeld lagere sociaaleconomische status
- Het percentage werklozen is hoog (5,6%)

In Limburg krimpt de potentiële beroepsbevolking, maar ook de totale bevolking krimpt. Na de sluiting van de Staatsmijnen is er geen goede alternatieve werkgelegenheid ontstaan. Jongeren vertrekken vaak voor opleiding, studie en/of werk. Ook voor migranten is de provincie blijkbaar onaantrekkelijk. Het vertrek van (jongere) inwoners zorgt voor een snel vergrijzende bevolking.

Bronnen: CBS, Provinciale Jaarverslagen, -Sites en -databases

Figuur 35 Bevolkingsontwikkeling in Flevoland, Utrecht en Limburg van 1999 t/m 2009, indexcijfers

Bron: CBS Statline, bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Bijlage B 2 Significantie en gewicht van kenmerken

In deze bijlage is aangegeven welke kenmerken een significant verband hebben met de omvang van de Wajong-instroom en de Wajong-concentratie per regio. Bovendien is een indicatie gegeven van de kenmerken die het beroep op de Wajong het meest verklaren (het 'grootste gewicht' hebben).

De hier gepresenteerde informatie is het eerste resultaat van *verklaringsmodel Wajong per gemeente*. Het gaat hierbij om voorlopige informatie omdat dit model nog in ontwikkeling is.⁵⁰

De uitkomsten van de modelschatting staan per variabele in de tabel (alleen de kenmerken waar een significant verband gevonden is). In deze tabel betekent een "+" dat er een positief significant verband gevonden is tussen de variabele en de Wajong-instroom (eerste kolom) en/of de Wajong-concentratie (tweede kolom). Dit betekent dat als de waarde van de variabele toeneemt, de Wajong-instroom groter is en/of de Wajong-concentratie hoger is.

Een "-" in de tabel betekent dat er een negatief significant verband gevonden is: als de waarde van de variabele toeneemt, is de Wajong-instroom kleiner en/of de Wajong-concentratie lager.

Een "0" betekent dat het verband voor de Wajong-instroom of de Wajong-concentratie niet significant is.

	Wajong-instroom	Wajong-concentratie
Economische kenmerken		
Instream WW	+	+
Relatief regionaal klantenpotentieel	+	+
Sociaal economische kenmerken		
Percentage woningen met lage WOZ-waarde	+	+
Percentage personen in achterstandswijk	+	+
Demografische kenmerken		
Percentage eenouderhuishoudens	0	+
Percentage eenpersoonshuishoudens	+	-
Percentage allochtonen	-	-
Percentage leerlingen in speciaal onderwijs VSO/PRO	+	0
Percentage personen in institutionele huishoudens ^a	+	+
Gezondheidskenmerken		
Medicijngebruik	+	+
Bezoek huisarts	-	-
Sterftecijfer ^b	0	+
Overig		
Prestatie op WWB inkomensdeel (budget minus uitgaven) per huishouden	+	-
Uitstroom WWB ^c	+	0

a) Het gaat om personen in instellingen zoals verpleeg-, verzorgings- en kindertehuizen, gezinsvervangende tehuizen, revalidatiecentra en penitentiaire inrichtingen, die daar in principe voor langere tijd (zullen) verblijven.

b) Aantal overleden personen per 1.000 inwoners, gecorrigeerd voor verschillen in bevolkingssamenstelling

c) Uitstroom WWB (Wet Werk en Bijstand) kan als economisch kenmerk gezien worden. Een deel van het beroep op WWB is immers het gevolg van werkloosheid. Het beroep op WWB is echter ook vaak het gevolg van persoonlijke of sociaal-economische omstandigheden (echtscheiding, ziekte, lage sociaal-economische status en dergelijke), waardoor het evengoed een sociaal of sociaal-economisch kenmerk is.

Het sterkste (positieve) verband met de Wajong-instroom heeft de instroom WW, het percentage leerlingen op het speciaal onderwijs (VSO/PRO), het percentage personen in institutionele huishoudens en de uitstroom WWB.

Hetzelfde geldt grotendeels voor de Wajong-concentratie. Het verband tussen de uitstroom WWB en Wajong-concentratie is echter niet significant.

Een hoge instroom WW, wat duidt op een slechte economische situatie, hangt samen met een hogere instroom Wajong. Verder is de Wajong-instroom hoger bij: veel leerlingen op het speciaal onderwijs, veel personen in institutionele huishoudens, een hoog medicijngebruik, veel eenpersoonshuishoudens, veel goedkope woningen, veel inwoners in een achterstandswijk, een hoog relatief klantenpotentieel en een hoge uitstroom WWB.

Ook is bij een hoge prestatie op het WWB inkomensdeel (het budget inkomensdeel is hoger dan de uitkeringslasten) de Wajong-instroom hoger.

Bij de Wajong-concentratie wordt echter geen significant verband met de uitstroom WWB gevonden.

⁵⁰ Het model wordt in opdracht van UWV door onderzoeksbureau Ape ontwikkeld. Met het model kan een schatting gemaakt worden van de verwachte omvang van de Wajong-instroom per regio (gemeenten vanaf 25.000 inwoners en provincies). Het model is nog niet in de uiteindelijke vorm. Daarom is het goed mogelijk dat bij toepassing van een andere schattingsmethode en de toevoeging van andere kenmerken de gewichten en significantie van de gewichten veranderen.

Een hoog aandeel allochtonen in de bevolking heeft een significant verband met een lagere Wajong-instroom en een lagere Wajong-concentratie.

Verder zijn getoetst, maar niet significant:

- (Gezondheidskenmerken) OESO-indicator, Percentage rokers, Overgewicht;
- (Demografische kenmerken) Percentage laagopgeleiden;
- (Sociaal-economische kenmerken) Percentage huurwoningen;
- (Overig) Grensgemeente, Migratiesaldo.

We kunnen stellen dat de regionale verschillen bij de Wajong-instroom (Wajong-instroomrisico) vooral samenhangen met de economische omstandigheden (WW-instroom, uitstroom WWB) en demografische factoren (aandeel leerlingen in VSO/PRO en personen in institutionele huishoudens).

Een en ander geldt ook grotendeels voor de regionale verschillen in de Wajong-concentratie. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de getoetste kenmerken vooral gekozen zijn als input voor het *verklaringsmodel naar de instroom Wajong*.

Aanvullend onderzoek kan wellicht kenmerken opleveren die de verschillende Wajong-concentraties beter verklaren.

Bijlage B 3 Tabellen Wajong-uitkeringen per provincie
Tabel 6 Wajong-concentratie: aantal lopende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar) naar provincie

Provincie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Groningen	16	17	17	18	18	19	19	20	22	24	26
Friesland	16	16	16	17	17	18	18	19	20	21	23
Drenthe	16	16	16	17	17	18	18	19	21	22	24
Overijssel	14	14	15	15	16	17	18	19	20	22	23
Flevoland	8	9	9	9	10	10	11	12	13	14	15
Gelderland	14	14	14	15	15	15	16	17	18	20	21
Utrecht	12	12	13	13	13	13	13	14	15	15	16
Noord-Holland	10	11	11	11	11	12	12	12	13	14	16
Zuid-Holland	9	10	10	10	10	11	11	11	13	14	15
Zeeland	12	13	13	13	13	13	14	14	15	16	17
Noord-Brabant	11	11	11	12	12	13	13	14	14	15	16
Limburg	16	16	16	16	17	17	18	18	19	21	22
Nederland	12	12	13	13	13	14	14	15	16	17	18

Bron: UWV uitkeringsadministratie, CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Tabel 7 Wajong-instroomrisico: aantal toegekende Wajong-uitkeringen per 1.000 inwoners (18-64 jaar) naar provincie

Provincie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Groningen	0,9	1,7	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,7	2,0	2,3	2,4
Friesland	1,2	1,2	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	1,3	1,5	1,5	1,8
Drenthe	1,0	1,2	1,1	0,9	0,9	1,1	1,1	1,3	1,6	1,9	2,0
Overijssel	0,7	1,3	0,9	1,0	1,0	1,2	1,5	1,8	1,9	2,1	2,2
Flevoland	0,5	1,1	0,7	0,8	1,0	1,1	1,0	1,3	1,7	1,7	1,9
Gelderland	0,6	1,2	0,8	0,8	1,0	1,1	1,2	1,7	1,8	1,9	2,2
Utrecht	0,8	1,0	0,7	0,8	0,7	0,9	0,9	1,1	1,3	1,3	1,2
Noord-Holland	0,8	0,9	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,1	1,1	1,4	1,4
Zuid-Holland	0,5	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	1,1	1,3	1,3	1,4
Zeeland	0,5	1,3	0,6	0,7	0,7	0,7	0,9	1,0	1,1	1,0	1,1
Noord-Brabant	0,6	0,9	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,3	1,4
Limburg	0,5	0,9	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,3	1,3	1,6	1,8
Nederland	0,7	1,0	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,3	1,5	1,5	1,7

Bron: UWV uitkeringsadministratie, CBS Statline bevolkingsstatistiek (bewerkt)

Tabel 8 Aantal lopende Wajong-uitkeringen naar leeftijd

	Totaal	Leeftijd									
		15-25		25-35		35-45		45-55		55-65	
		aantal	perc.	aantal	perc.	aantal	perc.	aantal	perc.	aantal	perc.
1998	118,2	21,4	18%	35,8	30%	29,5	25%	20,5	17%	11,0	9%
1999	121,5	20,8	17%	35,5	29%	31,4	26%	22,4	18%	11,4	9%
2000	127,4	24,4	19%	35,1	28%	32,4	25%	23,9	19%	11,6	9%
2001	130,6	25,6	20%	35,2	27%	32,8	25%	24,6	19%	12,4	9%
2002	134,4	27,1	20%	35,7	27%	33,2	25%	25,2	19%	13,2	10%
2003	138,1	28,8	21%	36,1	26%	33,6	24%	25,8	19%	13,8	10%
2004	142,5	30,9	22%	36,3	25%	34,3	24%	26,4	19%	14,6	10%
2005	147,2	33,1	22%	36,7	25%	35,0	24%	27,0	18%	15,3	10%
2006	155,9	38,1	24%	37,9	24%	36,0	23%	27,7	18%	16,2	10%
2007	166,8	43,7	26%	40,1	24%	37,1	22%	28,7	17%	17,2	10%
2008	178,6	49,5	28%	43,5	24%	37,6	21%	29,8	17%	18,2	10%

Bron: UWV uitkeringsadministratie

Tabel 9 Aantal uitkeringjaren^a arbeidsongeschiktheidsuitkeringen vanaf 1972

	Uitkeringsjaren				Totaal AO
	WAO	WAZ	Wajong	WIA	
1972	229,2				229,2
1974	279,9				279,9
1976	348,0	4,6	7,6		360,2
1978	453,5	43,7	54,4		551,6
1980	515,8	46,9	57,5		620,2
1981	536,7	50,8	60,1		647,6
1982	546,9	51,4	63,3		661,6
1983	559,6	50,9	66,0		676,5
1984	575,9	51,5	68,7		696,1
1985	590,4	52,7	71,0		714,1
1986	601,1	54,4	74,3		729,8
1987	604,5	56,1	76,5		737,1
1988	613,2	58,0	80,2		751,4
1989	625,8	61,9	83,4		771,1
1990	638,0	75,4	89,9		803,3
1991	653,0	68,0	93,9		814,9
1992	657,0	66,8	96,3		820,1
1993	654,5	66,9	98,6		820,0
1994	638,1	63,8	100,8		802,7
1995	600,5	62,1	104,1		766,7
1996	585,6	58,4	106,6		750,6
1997	588,3	55,9	110,1		754,3
1998	616,0	58,2	117,4		791,6
1999	626,9	60,8	126,4		814,1
2000	632,9	58,5	124,4		815,8
2001	636,3	58,0	125,4		819,7
2002	642,5	57,1	129,8		829,4
2003	635,0	56,2	133,6		824,8
2004	613,6	55,3	138,9		807,8
2005	576,0	43,2	142,5		761,7
2006	523,7	39,3	149,6	8,8	721,4
2007	491,2	33,9	159,8	25,2	710,1
2008	461,1	31,2	168,0	41,8	702,1

a) Uitkeringsjaren zijn een berekende grootheid. Één uitkeringsjaar komt overeen met een uitkering die het gehele jaar gelopen heeft. Uitkeringen die gedurende het jaar toegekend of beëindigd zijn tellen gedeeltelijk mee (afhankelijk van het aantal dagen dat de uitkering gelopen heeft).

Bron: UWV uitkeringsadministratie

Bijlage B 4 Gebruikte gegevens

Mogelijkheden en beperkingen voor de analyse

Voor het onderzoek zijn gegevens uit diverse databases gebruikt. De gegevens over de Wajong-uitkeringen komen vrijwel geheel uit de database van UWV (het zogenoemde DWH). Alleen de lopende Wajong-uitkeringen eind 2008 zijn afkomstig van CBS Statline. UWV heeft voor 1999 geen Wajong gegevens in een database beschikbaar van alle rechtsvoorgangers (de uitvoeringsinstellingen). Hierdoor gaat het onderzoek niet verder terug dan 1998.

Hieronder is per gegevensgroep aangegeven welke gegevens wel of niet (tijdig) beschikbaar waren. De gegevens die niet op tijd geleverd werden, zijn niet in de analyses gebruikt.

Wajong

De database van UWV bevat gegevens over de Wajong-uitkeringen vanaf 1999 op persoonsniveau en op postcodeniveau. Over de periode voor 1999 is alleen informatie over het beroep op de Wajong (en de voorgaande wetgeving: de AAW) in literatuur aanwezig. Deze informatie is echter niet naar regio (provincie en/of gemeente).

Gegevens over de stroom van mensen met een bijstandsuitkering naar de Wajong zijn vanaf 2002 t/m 2008 beschikbaar. De kwaliteit van deze gegevens is vanaf 2006 goed (gebaseerd op koppeling tussen de Wajong uitkeringsadministratie en de Polisadministratie).

Bevolking

Gegevens over de bevolkinggroep van 18-64 jaar zijn bevolkingsgroei, verhuis- en migratiegedrag, en sterfte, op geaggregeerd niveau beschikbaar naar leeftijd (in jaren of voor de leeftijdsgroep 20-64 jaar), regio (provincie en gemeente) op CBS Statline vanaf 1988.

Onderwijs

Gegevens over onderwijs aan jongeren zijn op geaggregeerd niveau beschikbaar naar regio, (provincie), VSO, PRO op de CBS Jeugdmonitor (vanaf schooljaar 2002-'03).

Maatwerk werd door het CBS geleverd: onderwijs op geaggregeerd niveau naar regio (provincie), CUMI-leerlingen (culturele minderheden), leerlingen VSO (+ VSO naar Clusterindeling), leerlingen PRO en Achterstandsl leerlingen.

WSW

Gegevens over WSW-banen op geaggregeerd niveau naar provincie 2006/2007, zijn gebaseerd op: de SCP-publicatie 2010/9, *Beperkt aan het werk – Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie* en de rapportage *WSW-statistiek 2007* (Research voor Beleid, Zoetermeer, juli 2008). Gegevens op gemeenteniveau komen van het CBS: *Aantal gesubsidieerde arbeidsplaatsen naar gemeente en regeling, ultimo 2000, 2001, 2002, 2003* (WIW-, ID- en WSW-banen, niet gepubliceerd maatwerk).

Gezondheid

Gegevens over volksgezondheid zijn op geaggregeerd niveau beschikbaar naar regio (provincie en GGD-regio), voor de tijdvakken 2004-2007 en 2005-2008 op CBS Statline (POLS enquête), en de internetsite van het RIVM.